

Open Joodse Huizen en Huizen van Verzet

Vrijdag 16/5/43
 Beste ab. Uter. Gij
 Zoo gelukkig zien was ik het goed
 by jullie uiter ook ik ken je
 mede deelen dat erse en heales
 naar Westerborg en Tuin is nog
 hier bedank voor de pakjes
 Het beste er mede allen gezond
 en gelukkig
 Vrijman
 geb. 9/10/43
 Gheert
 ab heb je niet wat peperment voor
 mijn veel

COLOFON

'Schoenhove' is een uitgave van de Historische Vereniging Schoonhoven | Mei 2026

Tekst en afbeeldingen mogen niet zonder toestemming van de auteurs worden hergebruikt.

Foto cover: *Op de voorkant een collage van drie foto's: de voormalige synagoge (nu het edelambachtshuis), het huis waar tot 1943 de familie Schenk woonde en de laatste brief van Hijman Schenk. Vanuit kamp Vught schrijft hij 'Zoo jullie zien maakt ik het goed ...' hij vraagt in een ps 'Ab, heb je niet wat pepermint voor mijn keel.' Voordat de brief bezorgd werd, was Hijman gedood in kamp Sobibor.*

GASTREDACTIE Cristel Stolk en Ad de Vaal

HOOFDREDACTIE Peter van der Zwaal

EINDREDACTIE Lucy Beker

VORMGEVING Leo de Kluijver

TEKST Coretta Bakker, Melina Boersma, Hans Fokker, Joke Kornet, Otto Ooms, Cristel Stolk, Ad de Vaal en Peter van der Zwaal.

info@historischeverenigingschoonhoven.nl

www.historischeverenigingschoonhoven.nl

Wat foto's niet vertellen

De foto hiernaast nodigt je uit om aan te sluiten. Op deze foto zie je niet de donkere wolken van een dreigende oorlog, je ziet niet dat de mensen op de foto een paar jaar later in veewagens afgevoerd zullen worden. Het zijn juist dit soort gewone foto's die ons erbij bepalen dat het 'zomaar' kan gebeuren. Als je even niet oplet, worden individuen en groepen geïsoleerd en uitgesloten.

We hadden hier ook een foto kunnen plaatsen van Hans Holswilder die in 1938 nog niet wist dat hij een paar jaar later zich zou gaan verzetten tegen de in zijn ogen onrechtvaardige overheid. Een overheid die niet het welzijn van alle burgers voor ogen had.

Het programma Open Joodse Huizen – Huizen van Verzet belicht gewone inwoners van Schoonhoven in de jaren voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het gaat daarmee ook over u en mij. In deze special van Schoenhove staat een aantal van de verhalen die de afgelopen jaren tijdens de Open Joodse Huizedagen verteld zijn door gewone mensen, over gewone mensen in ongewone omstandigheden.

Cristel Stolk en Ad de Vaal hadden de afgelopen jaren de organisatie in handen en waren voor dit nummer gastredacteuren.

*Peter van der Zwaal,
Redactie*

Deze uitgave kon tot stand komen door een financiële bijdrage van de gemeente Krimpenerwaard.

*Foto op pagina 2:
In betere tijden,
Hijman Schenk
op een recent
ingekleurde foto
op het terras van
Belvédère met
Ab Venverloo,
de pleegzoon
van zijn tante
Judith van Brink.
Het hele verhaal
van Hijman leest
u op blz. 6*

De gebruikte bronnen en leessuggesties staan op de website. Bij sommige artikelen is er meer tekst dan in Schoenhove is opgenomen. Scan de QR-code voor aanvullende informatie.

Verhalen levend houden

Open Joodse Huizen – Huizen van Verzet is een programma van sprekende herdenkingen, dat in 2012 in Amsterdam werd geïntroduceerd door Denise Citroen. Een jaar later kreeg het zijn definitieve vorm: het vertellen van de levensverhalen van joodse slachtoffers en overlevenden in de huizen waar zij hebben gewoond, gewerkt of op een andere manier aan verbonden zijn. Later kwamen hier ook de levensverhalen van verzetsmensen bij.

Ad de Vaal vertelde in 2022 het verhaal van de familie Schenk in het huis aan de Albrecht Beijling-gracht waar de familie voor en in de oorlog woonde.

Het programma Open Joodse Huizen – Huizen van Verzet breidde zich uit naar andere steden in Nederland, waar lokale werkgroepen het initiatief oppakten. De landelijke coördinatie van alle steden ligt bij het Nationaal Holocaust Museum in Amsterdam. Vanaf 2018 organiseerde het Historisch OntmoetingsPunt – het samenwerkingsverband tussen de Bibliotheek Schoonhoven, de Historische Vereniging Schoonhoven en het Streekarchief Midden-Holland – vijfmaal een editie van het programma

in Schoonhoven, waarvan één livestream tijdens de coronaperiode.

Het programma Open Joodse Huizen – Huizen van Verzet draait om ontmoeten en het delen van verhalen. Dat begint al bij de voorbereidingen, wanneer we bewoners en vertellers benaderen. Zonder hun bereidwilligheid, gastvrijheid en inspanning is er geen programma. Daarnaast zorgen de vele vrijwilligers, waaronder veel gidsen van Stichting Stadswandeling Schoonhoven, voor

levensverhalen van joodse Schoonhovenaren die bij het uitbreken van de oorlog in 1940 in onze stad woonden. Dit geldt ook voor de burgers in verzet. De overval op de Schoonhovensche Courant was weliswaar een daad van mensen van buiten de stad, maar het gebouw aan de Haven speelde wel een hoofdrol.

Ook van de joodse Schoonhovenaren en verzetsstrijders die hier in de negentiende en begin twintigste eeuw woonden, weten we intussen veel. Hun verhalen, die ook tijdens Open Joodse Huizen – Huizen van Verzet zijn verteld, stellen we graag een andere keer op schrift.

Cristel Stolk en Ad de Vaal

een goed verloop van de dag. De bezoekers maken het programma compleet.

Waar veel herdenkingen beginnen met het begin van de Tweede Wereldoorlog, legt Open Joodse Huizen – Huizen van Verzet de nadruk op de levensverhalen van mensen. Zij waren onderdeel van de stad, gingen naar school, werkten en hadden een sociaal netwerk. Ze leefden net als iedereen hun leven zonder te weten dat 1940 een breekpunt zou betekenen. In deze Scoenhove vertellen we een aantal van hun verhalen.

Voor deze special met het thema Open Joodse Huizen – Huizen van Verzet kiezen we voor de

Melina Boersma vertelde het verhaal van de familie Morisco in hun voormalige huis aan de Dam 5.

Ingekleurde foto van de familie Schenk achter hun huis aan de Albrecht Beijlinggracht, begin jaren '20.

Vijf struikelstenen gedenken familie Schenk

In 1806 vestigde Leendert Eliazer Schenk zich als eerste van het geslacht Schenk in Schoonhoven. Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog leefden er nog negen nakomelingen van Leendert, van wie één in Schoonhoven: achterkleinzoon Hijman Schenk. Hij woonde met zijn moeder in zijn ouderlijk huis aan de Albrecht Beijlinggracht 24.

De vader van Hijman, Alexander Schenk, behoorde tot de 3e generatie van de familie

Schenk in Schoonhoven. Hij richtte in 1880 met zijn broers Eliazer en Marcus Elias een handel

op in huiden, metaal en lommen. Negen jaar later trouwde hij in Lienden met Francina van Brink. Het kersverse stel betrok direct na het huwelijk het huis Albrecht Beijlinggracht 24. Twee dochters zijn al jong gestorven. De derde dochter, Maartje, werd daardoor de oudste in het gezin. Op 4 oktober 1894 werd het vierde en laatste kind van Alexander en Francina geboren: een zoon die de naam Hijman kreeg.

Hijman groeide op tot een levenslustige jongeman. Op 18 mei 1916, Hijman was 21 jaar, overleed zijn vader Alexander, 63 jaar oud. Hijman kreeg de leiding over de handel in

lommen en metalen in Schoonhoven. Onder Hijmans leiding groeide het bedrijf uit tot een internationale onderneming met zo'n 20 man personeel. In de jaren dertig liet hij drie grote pakhuizen bouwen: twee vlak bij het station van de stoomtram naar Gouda. Iets later de derde buiten de stad, in de polder van Bergambacht, net buiten Schoonhoven. Na de oorlog was daar de firma Pluut in gevestigd. Alle pakhuizen zijn nog niet zolang geleden afgebroken om plaats te maken voor appartementengebouwen.

Met dit verhaal herdenken we de vroegere bewoners van Albrecht Beijlinggracht 24 in Schoonhoven, de familie Schenk-van Brink.

Hijman Schenk (derde van links) tussen het personeel voor het familiebedrijf dat handelde in lommen en metalen.

*Het personeel van
Hijman Schenk
voor een van de
pakhuizen*

Uit de verhalen die in Schoonhoven rondgaan, blijkt dat Hijman geliefd was bij de Schoonhovenaren en in het bijzonder bij zijn personeel. Hij had vele sociale contacten, was lid van de Schoonhovense luchtbeschermingsdienst en mogelijk ook van de sociëteit die in Hotel Restaurant Belvédère bij elkaar kwam. Ook binnen de familie was Hijman geliefd. De neefjes en nichtjes kwamen graag logeren in het huis

aan de Albert Beijlinggracht. Een groepsfoto uit 1924, genomen achter de woning, getuigt van zo'n logeerpartij. Hijman was een knappe jongeman en heeft ongetwijfeld in Schoonhoven en omgeving de harten van menig jonge vrouw sneller doen kloppen. Hij bleef echter vrijgezel.

Op 18 april 1939 bezochten Hijman en zijn moeder Francina in Leeuwarden de bruiloft van

respectievelijk hun nichtje en kleindochter Mimi Dwinger. Zij was de dochter van Hijmans zus Maartje en trouwde met Barend Dwinger. Het huwelijk werd voltrokken in de synagoge aan de Sacramentsstraat in Leeuwarden onder leiding van opperrabbijn Levisson. In 2017 werd in het Fries Filmarchief de familiefilm gevonden van deze bruiloft. Op deze unieke beelden zijn de bruiloftsgasten, waaronder ook Hijman en Francina, vastgelegd.

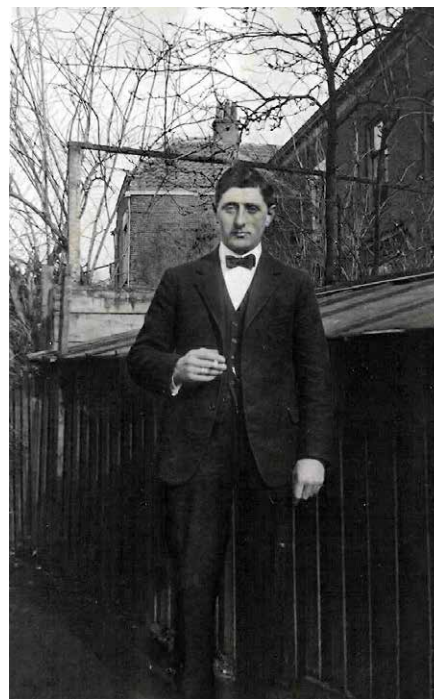
Een jaar later zag het leven er heel anders uit. Al snel na de bezetting van Nederland op 10 mei 1940 werd Hijman geconfronteerd met de maatregelen van de Duitsers. Op 1 juli 1940 kreeg hij zijn ontslag bij de luchtbeschermingsdienst, vanwege een 'zuivering' door de Duitse bezetter. Vanaf 12 maart 1941 namen de Duitsers op grond van de Verordening no. 48/1941 bedrijven van joden in beslag. Die stelden ze onder beheer van een Verwalter of Treuhänder (bewindvoerder). Ook de lompenhandel van Hijman werd in beslaggenomen. Daarna volgden meer beperkende maatregelen, waardoor de joodse inwoners steeds meer werden geïsoleerd van de overige Nederlanders. Halverwege 1942 was die isolatie een feit. In 1943 kwam de maatregel waarbij de joden, zoals dat werd genoemd, 'voor hun eigen veiligheid' werden ondergebracht in werkkampen.

Hijman woonde in 1943 niet meer alleen met zijn moeder in het ouderlijk huis aan de Albrecht Beijlinggracht. In september 1941 was tante Sien (voluit: Gosina Cohen-Van Brink) bij

hen ingetrokken. Zij was de zus van zijn moeder Francina. Zij was weduwe en kinderloos. In april 1943 volgde een andere zus, tante Marian (voluit Mathera Snatager-Van Brink) met haar dochter Geertruida Louise. In 1943 kregen alle vijf de familieleden een oproep om zich te melden in het kamp in Vught. Hijman haalde voor hen allen een reisvergunning bij de gemeente. Onderduiken was een optie, maar hij achtte dit te bezwaarlijk voor zijn moeder en zijn tantes. Eind april stapten ze vanaf de aanlegsteiger in Schoonhoven op de raderstoomboot van de Rederij op de Lek richting Rotterdam. Het huis aan de Albrecht Beijlinggracht werd afgesloten en de sleutel in bewaring genomen door de politie.

Via de verzamelplek Loods 24 in Rotterdam werden de vijf familieleden op transport gesteld naar Vught. Francina schreef op 2 mei vanuit barak 25A een brief aan Ab Venverloo in Slie-drecht, de niet-joodse pleegzoon van haar zuster Jet (Judith Polak-Van Brink). Francina liet hem weten dat zij blij was met het pakje dat zij die zaterdag van hem had ontvangen en dat zij en tante Sien zich goed hielden. Ook

Hijman Schenk in de jaren '30

*In 2021 bezoch-
ten de kleinkin-
deren van
Maartje Schenk
(de zuster van
Hijman) het
voorouderlijk
huis aan de
Albrecht
Beijlinggracht.*

Hijman schreef met Ab. Op 3 mei liet hij vanuit barak 4B weten dat ook hij een pakket had ontvangen en dat het goed met hem ging. En: mocht Ab nog iets te roken kunnen sturen, dan hield hij zich aanbevolen. Op 16 mei meldde hij in een brief aan Ab dat de tantes naar Wester-

bork waren gegaan. Als postscriptum vroeg hij om pepermuntjes voor zijn keel. Ab ontving de brief op 9 juni.

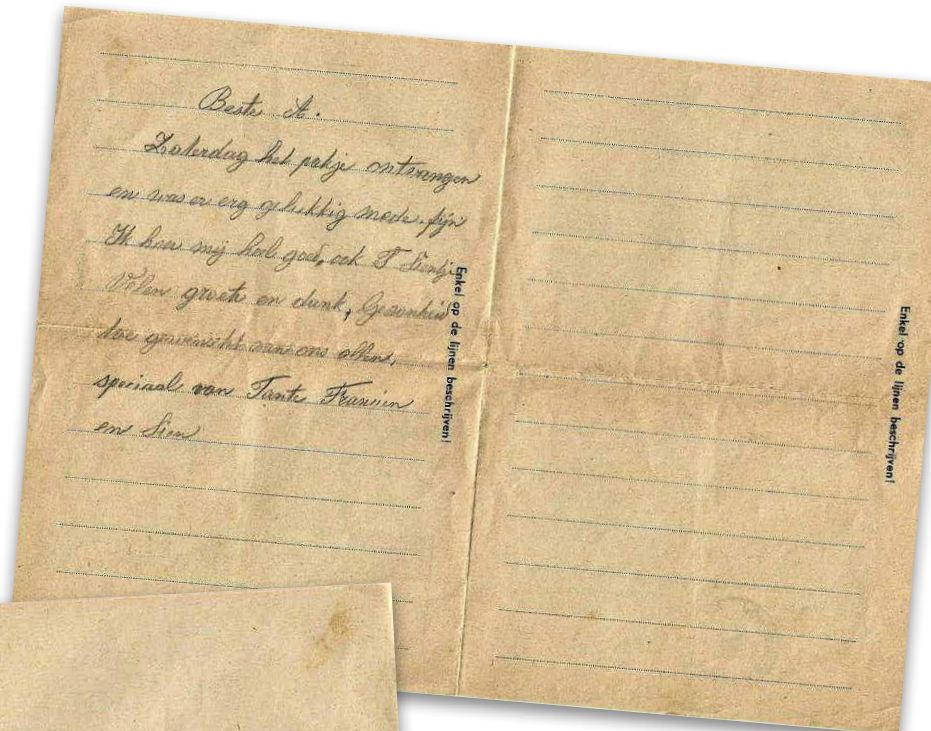
Wat Hijman bij het schrijven van zijn brief op 16 mei niet wist, is dat zijn moeder Francina en tante Sien vanuit Westerbork direct waren doorgestuurd naar Sobibor en daar bij aankomst op 14 mei zijn vermoord. In dezelfde trein naar Sobibor zaten ook Francina's broer Leonardus en zijn vrouw. Hen viel hetzelfde lot ten deel. Twee weken later werd tante Marian op dezelfde plek vermoord. Op 8 juni, een dag voordat de neef Hijmans brief van 16 mei ontving, werd Hijman zelf op transport naar Westerbork gesteld. Na aankomst wachtte ook voor hem de trein naar Sobibor. Op 11 juni 1943 werd Hijman Schenk vermoord, gelijk met de overige 3017 joden die met dezelfde trein aankwamen. Op 9 juli volgde ten slotte nog zijn nichtje Geertruida Louisa. Binnen nog geen drie maanden werden alle vijf leden van de familie Schenk-van Brink van de Albrecht Beijlinggracht in Sobibor vermoord. Ook vele andere leden van de familie Schenk overleefden de oorlog niet. Hijmans zus Maartje overleefde wel, evenals de pasgehuwden Mimi en Barend, die via Frankrijk en Spanje naar Engeland vluchtten. Ook Francina's zus Jet, de pleegmoeder van Ab, overleefde.

De bewaard gebleven foto's, brieven, documenten, de bruiloftsfilm en het huis aan de Albrecht Beijlinggracht 24 blijven getuigen van de levens van Hijman, Francina, haar zussen en

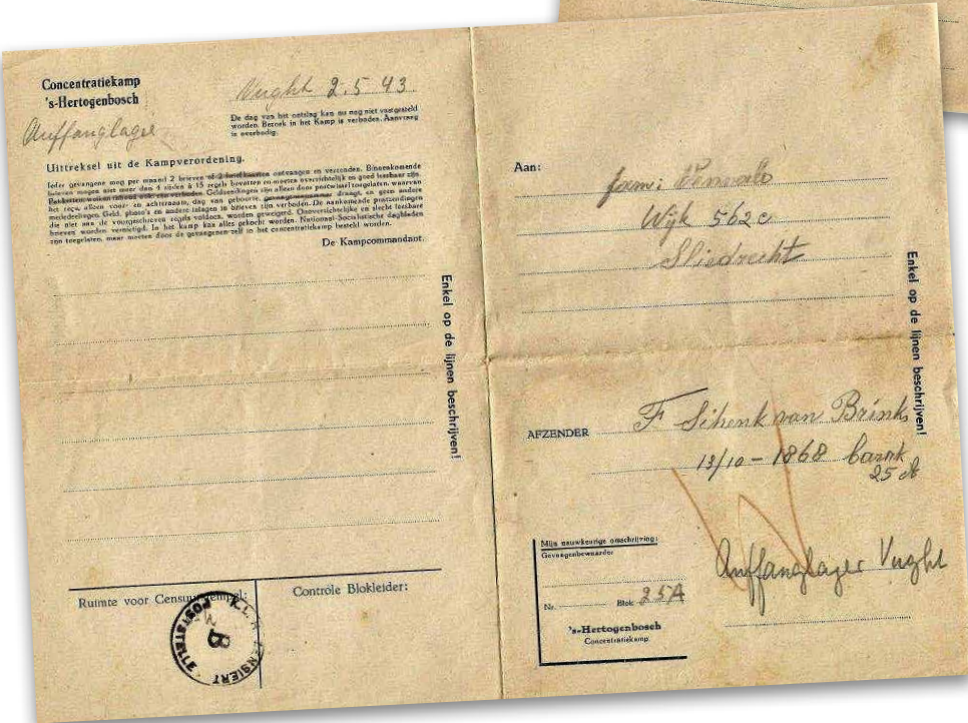
nichtje. In 2024 zijn er vijf struikelstenen op de stoep verankerd als blijvende herinnering. De huidige bewoners van de Albrecht Beijlinggracht 24, Astrid en Will Vialle, stelden alle edities van Open Joodse Huizen – Huizen van Verzet hun woning open en gaven zo het verhaal van de eerdere bewoners door.

Ad de Vaal

Enkel op de lijnen beschrijven!

Enkel op de lijnen beschrijven!

Enkel op de lijnen beschrijven!

Enkel op de lijnen beschrijven!

Vanuit kamp Vught schreef Francien Schenk op 2 mei een bedankje voor een pakje dat zij en haar zus Sien hadden ontvangen. Het zal de laatste brief geweest zijn. Op 14 mei werden zij na aankomst in Sobibor gedood.

De broers Morisco

De joodse familie Morisco vluchtte na het bombardement op Rotterdam naar Schoonhoven. Helaas konden de twee zonen, David Heiman en Heiman David, niet ontsnappen aan de vernietigingskampen. Twee struikelstenen op de stoep voor hun woonhuis aan Dam 5 herinneren aan hen.

David Heiman en Heiman David waren de zonen van de in Numansdorp wonende Levi Morisco en Ziena Frankenhuis. David, geboren op 9 augustus 1912, was bijna vijf jaar ouder dan Heiman, die werd geboren op 24 mei 1917.

Het huis van de familie Morisco, Dam 5.

Vader Levi bezat grond, onder andere in de omgeving van Schoonhoven, en was eigenaar van een sigarenfabriek in Numansdorp. Hij bracht sigaren op de markt onder reclameleuzen als *Wilt u lekkere sigaren roken, gaat onderstaande merken kopen!* en *Het is een wijs man die uit onderstaande merken keus maken kan.*

David en Heiman groeiden op in Numansdorp, maar volgden in de jaren 30 een opleiding tot horlogemaker aan de Rijksvakschool in Schoonhoven. David werd daar in 1931 ook nog voorzitter van de 'vereniging van leerlingen en oud-leerlingen'. Tijdens hun opleiding woonden ze in bij de familie Schenk aan de Albrecht

Beijlinggracht. De twee broers waren net zo ondernemend als hun vader. Nadat David in 1933 was afgestudeerd aan de vakschool, begon hij in Numansdorp zijn eigen juwelierszaak. Zijn broer Heiman werd mede-eigenaar toen hij in 1936 zijn opleiding afrondde. De zaak heette 'Morisco Juweliers, handel in goud, zilver, uurwerk, enz.' In lokale kranten waren ook over de juwelierszaak fraaie reclameleuzen te vinden, vaak op rijm: *Want Morisco's sorteering heeft alle waardering en Ondervindt 't, Morisco wint het.*

CHIQU AVENUE CONCORDIA

Het ging blijkbaar goed met de zaken. In 1937 verhuisde David naar Rotterdam en vestigde daar zijn hoofdkantoor. De firma had ook een vestiging in Gouda, aan de Lange Tiendeweg 19. Vader Levi, moeder Ziena en broer Heiman volgden David naar Rotterdam, waar ze tezamen woonden aan de chique Avenue Concordia in Kralingen. Ze woonden daar maar kort. Een paar maanden nadat de Tweede Wereldoorlog uitbrak, vertrokken ze uit Rotterdam, vermoedelijk vanwege het bombardement

HORLOGES
voor groote
& kleine
beurzen

D. H. Morisco
Rijksgedipl.
Horlogemaker

**Opticiën
Juwelier**

Rijksstraatweg Tel. 57
Numansdorp

FIRMA MORISCO
vrii HOOGSTRAAT, ROTTERDAM
JUWELIER - HORLOGER
LANGE TIENDEWEG 19
GOUDA.

Eigen atelier voor reparaties
Inkoop van oud goud, zilver en diamant
boven de hoogst. geschatte waarde

In dit artikel herdenken we de broers David en Heiman Morisco, wonend aan de Dam 5 in Schoonhoven.

waarbij een groot gedeelte van de bebouwing aan de Avenue Concordia werd weggevaagd. De familie Morisco verhuisde naar een prachtig huis op de Dam 5 in Schoonhoven.

In 1942 werd een oproep gedaan voor de tewerkstelling van alle joden tussen de 18 en 60 jaar. Op de lijst stonden ook David en Heiman.

Hun moeder Ziena was eerder dat jaar op 62 jarige leeftijd overleden en Levi was net 61 geworden en werd dus niet opgeroepen. Op 10 september 1942 werd in het Algemeen Politieblad gemeld: *'opsporing, aanhouding en voorgeleiding van David Heiman Morisco en Heiman David Morisco, horlogemakers, wonende op de Dam 5 te Schoonhoven, verzocht door de burgemeester van Schoonhoven. Zij hadden zonder de daartoe vereiste vergunning hun woonplaats verlaten.'* Met andere woorden: de gebroeders Morisco waren op de vlucht

OPROEP.

Ondergeteekende, door het Nederlandsche Beheersinstituut benoemd tot bewindvoerder voor

**D. H. MORISCO en
H. D. MORISCO,**

gewoond hebbende Dam 5 te Schoonhoven, roept allen, die iets te vorderen hebben van verschuldigd zijn aan goederen, gelden, of andere vermogenswaarden onder zich hebben van, dan wel in eenig rechtsbetrekking staan tot genoemde personen op, daarvan opgave te doen vóór 20 December 1945.

Het niet voldoen aan dezen oproep is strafbaar krachtens het „Besluit Herstel Rechtsverkeer“

MR. J. SLAGER.
Koestraat 73, Schoonhoven.

Voor het huis op de Dam liggen twee 'struikelstenen' om hen te gedenken.

geslagen. Maar toen deze oproep werd geplaatst, waren beide broers al door de nazi's vermoord.

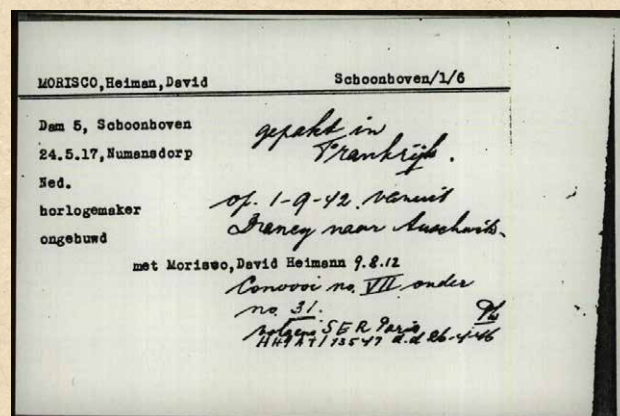
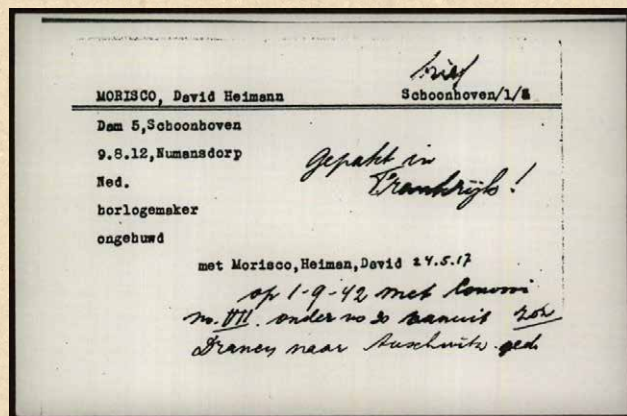
Waar zij naartoe probeerden te vluchten, weten we helaas niet. Wat we wel over de broers terugvinden, is dat ze zijn opgepakt bij de Belgisch Franse grens. Korte tijd zaten ze gevangen in Mechelen, in het doorgangskamp Kazerne Dossin. Vanuit hier zijn ze op 1 september 1942 op konvooi XII gezet naar Auschwitz Birkenau, samen met vele andere joden, Sinti en Roma. Hun overlijdensdatum is 3 september 1942. Hoogstwaarschijnlijk zijn de broers, die maar 30 en 25 jaar oud zijn geworden, net zoals vele anderen bij aankomst in Auschwitz onmiddellijk vergast. Hun vader, Levi Morisco, hoefde niet te vluchten; hij overleed in 1943. Waarschijnlijk heeft hij nooit geweten wat zijn zoons is overkomen.

Na de oorlog werd de joodse Schoonhovenaar Joseph Slager, de directeur van de vleeskeurings-

kring Krimpenerwaard die de oorlog had overleefd, aangesteld als bewindvoerder over de bezittingen van David en Heiman. In december 1945 plaatste hij een oproep in de krant dat mensen die de Morisco's nog financieel iets verschuldigd waren, of juist nog van hen wat tegoed hadden, zich te melden. Ook werd een lijst opgemaakt van alle bezittingen van David en Heiman. Hoe de precieze afwikkeling van de nalatenschap verliep, weten we niet. Hoogstwaarschijnlijk kwamen de bezittingen toe aan de nog levende nazaten van de familie Morisco: de zus van vader Levi Morisco (de tante van David en Heiman), een neef van de Morisco's en de zus van Ziena Frankenhuis. Toen het bewindvoerderschap in 1950 ten einde kwam, was de band tussen de familie Morisco en Schoonhoven definitief verbroken.

Melina Boersma

Een eerdere versie van dit artikel is gepubliceerd in Scoenhove nr. 10 (april 2023)

De nalatenschap van Mogendorff en Slager

In dit artikel herdenken we de Schoonhovense veeartsen **Saloman Mogendorff** en **Joseph Slager**

Veeartsen in de Zilverstad

Schoonhoven had decennialang veeartsen van joodse afkomst: Salomon Mogendorff en Joseph Slager. Zij waren beiden ook actief in de vleeskeuring en de verbetering van de hygiëne. Mogendorff overleefde de Tweede Wereldoorlog niet. Joseph Slager dook onder en kon na de oorlog zijn functie als directeur van de keuringsdienst van vee en vlees hervatten.

Salomon Israël Michaël Mogendorff werd geboren op 20 mei 1871 in Borne als zoon van Michaël Mogendorff en Hanna Meijer. Hij groeide op met twee broers en een zus. In 1891

studeerde hij af als veearts aan de Universiteit van Utrecht. Een jaar later trouwde hij met Reintje Frankenhuis; hun zoon Michaël werd in 1894 geboren. In 1897 werd Mogendorff benoemd tot rijksveearts in Schoonhoven, waar hij zich in 1898 met zijn gezin vestigde. Kort daarna, in 1899, werd hij tevens directeur van de keuringsdienst van vee en vlees. Hij trof een situatie aan waarin nauwelijks toezicht bestond op de vleesverkoop en zette zich

actief in om de hygiëne en controle te verbeteren. Zijn betrokkenheid reikte verder dan Schoonhoven: in 1901 hield hij wekelijks spreekuur in Gouda en hij gaf les in gezondheidsleer en veeteelt aan de Rijks Hoogere Burgerschool in Gouda. In 1909 promoveerde hij in Bern op een proefschrift over melkkeuring. Tijdens de mobilisatie voor de Eerste Wereld-

oorlog (1914-1918) speelde hij een belangrijke rol in de distributie van vlees.

De familie Mogendorff woonde achtereenvolgens aan de Haven en de Albrecht Beijlinggracht. In 1922 vierde hij zijn 30-jarig jubileum als veearts en zijn 25-jarig dienstverband in Schoonhoven. Na het overlijden van zijn eerste vrouw in 1926

hertrouwde hij in 1927 met Anna Rippe. In 1930 verhuisde het echtpaar naar Den Haag, waar Mogendorff van zijn pensioen genoot.

JOSEPH SLAGER

Joseph Slager werd geboren op 17 januari 1892 in Steenwijk als zoon van een veehandelaar. Hij groeide op in een gezin met vier kinderen en volgde, net als zijn oudere broer, een studie veeartsenijkunde in Utrecht. In 1921 behaalde hij zijn diploma. Na een korte periode in Alphen aan den Rijn vestigde hij zich begin 1922 in Schoonhoven, waar hij de veeartsenijpraktijk van Mogendorff overnam. Slager behoorde tot de eerste dierenartsen in de regio die gebruikmaakten van een auto, waarmee hij boeren in de wijde omgeving bezocht. Zijn komst betekende een duidelijke verbetering van de diergeneeskundige zorg. Hij behandelde zieke dieren, maar adviseerde ook over veeverzorging, melkhygiëne en ziektebestrijding. Door zijn praktische aanpak en betrokkenheid verwierf hij snel een belangrijke positie in de agrarische gemeenschap.

In oktober 1922 trouwde hij met de in Paramaribo geboren Louise Marie (Lous) van Amson. Het echtpaar ging wonen aan de Koestraat in Schoonhoven en kreeg drie zoons. Lous speelde een actieve rol in het culturele leven van de stad en werd onder meer geprezen voor haar werk bij balletuitvoeringen.

Al kort na zijn komst werd Slager betrokken bij de vleeskeuringsdienst. In 1922 werd hij

benoemd tot plaatsvervangend directeur en later volgde hij Mogendorff op als directeur. Onder zijn leiding groeide de keuringsdienst uit tot een organisatie die de hele Krimpenerwaard omvatte. Hij zette zich in voor verbetering van hygiëne bij slacht en transport, maar pleitte er tegelijkertijd voor dat slagers hun dieren zelf konden blijven slachten in plaats van volledige centralisatie.

Naast zijn werk studeerde Slager rechten, waarmee hij zich verder professionaliseerde. In 1936 beëindigde hij zijn veeartsenpraktijk om zich volledig te richten op de organisatie van de vleeskeuring.

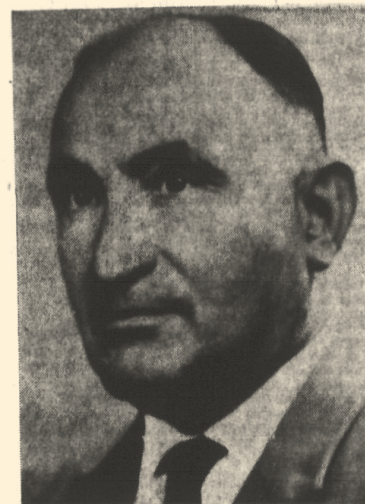
ONDERGEDOKEN

De Tweede Wereldoorlog bracht een abrupt keerpunt. In 1941 werd Slager, als joodse ambtenaar, ontslagen. In de gemeenteraad werd dit besluit besproken; hoewel er begrip was voor zijn situatie, werd de maatregel toch uitgevoerd. Hij behield aanvankelijk een deel van zijn salaris als pensioen. Omdat hij gemengd gehuwd was, werd hij niet direct gedeporteerd, maar zijn positie bleef onzeker. In augustus 1942 dook hij onder om arrestatie te voorkomen. Hij vond onderdak bij een kennis in Stolwijk, waar hij relatief veilig verbleef en af en toe bezoek ontving van zijn vrouw en zoons.

Tijdens de oorlog werd zijn huis onteigend en verkocht aan een lokale makelaar. Zijn gezin mocht er vermoedelijk blijven wonen. Na de oorlog werd deze verkoop teruggedraaid en kwam het huis weer op zijn naam te staan.

Mr. J. Slager: gouden dierenarts te Schoonhoven

SCHOONHOVEN. Op vrijdag 9 juli is het vijftig jaar geleden, dat de heer J. Slager aan de rijks-universiteit te Utrecht slaagde voor het examen dierenarts. Dat was dus in de zomer van 1921. Na het behalen van zijn bul ging hij, zoals toen gebruikelijk was, enige maanden waarnemen in de praktijken van collega's die met vakantie gingen e.d. Dat duurde echter slechts tot het begin van 1922. Toen vestigde hij zich met een eigen praktijk in Schoonhoven als wat toen heette „vee-arts”. Hij trok in het huis in de Koe-straat, waar hij nu nog woont en van waaruit hij zo'n levendig aandeel heeft genomen in het maatschappelijk leven te Schoonhoven.

(Opname: Fotostudio - Schoonhoven)

Krantenartikel uit 1971

Voor veel familieleden van Slager liep de oorlog tragisch af. Verschillende naasten werden in vernietigingskampen vermoord, onder wie zijn zussen met hun gezinnen en zijn broer. Zijn ouders doken onder, maar overleefden dat niet: zijn moeder overleed tijdens de oorlog en zijn vader kort na de bevrijding. Ook Mogendorff werd slachtoffer van de Holocaust: hij werd vermoord in Auschwitz. Zijn tweede vrouw was al eerder overleden. Zijn zoon en diens gezin overleefden de oorlog, maar heel veel andere familieleden niet.

Voor zijn huis aan de Koe-straat 73 krijgt Joseph Slager een aubade aangeboden door TAVENU (midden jaren '30)

Na de bevrijding keerde Slager terug in zijn functie en hervatte hij zijn werkzaamheden als directeur van de vleeskeuringsdienst. Hij bleef deze functie bekleden tot zijn pensionering. Bij zijn afscheid ontving hij diverse onderscheidingen en geschenken. Daarna bleef hij actief, onder meer als commissaris bij een exportslachterij.

Joseph Slager met zijn drie zoons (begin jaren '60)

Slager en zijn vrouw speelden ook na de oorlog een belangrijke rol in het maatschappelijke leven van Schoonhoven. Hij was betrokken bij diverse organisaties, waaronder muziekverenigingen, de brandweer en het Rode Kruis. Ook politiek was hij actief: hij was lid van de Vrijzinnig-Democratische Bond en later korte tijd van de PvdA en was lid van de Provinciale Staten van Zuid-Holland. Voor zijn inzet werd hij in 1962 benoemd tot ridder in de Orde van

Oranje-Nassau. Terugkijkend op zijn loopbaan gaf hij aan nooit een ander beroep gewild te hebben, vooral vanwege de samenwerking met mensen en het werk binnen de keuringsdienst.

Joseph Slager overleed op 6 december 1971. Zijn vrouw Lous overleed in 1998. Zowel Slager als Mogendorff en hun echtgenotes bleven in Schoonhoven herinnerd als betrokken en invloedrijke figuren, die een belangrijke bijdrage leverden aan zowel de diergeneeskunde als het maatschappelijke leven in de regio.

Coretta Bakker

Familie Van Klaveren

Met dit verhaal herdenken we
familie Van Klaveren, Lopikerstraat 21
te Schoonhoven.

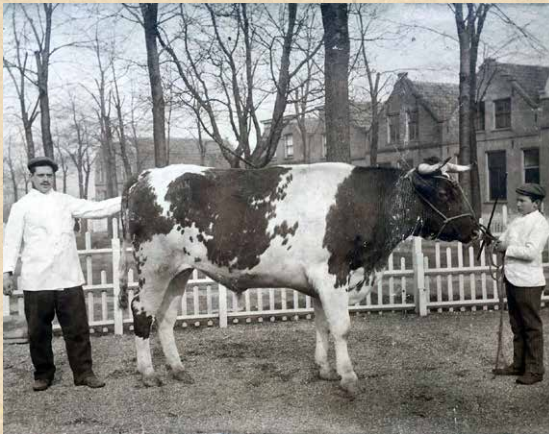
Wanneer in Schoonhoven een joodse gemeenschap ontstaat, zijn daar al snel slagers bij. Dat komt deels voort uit de behoefte om voedsel op koosjere wijze te bereiden, maar het was ook een vorm van handel. Op het adres Lopikerstraat 21 bevindt zich al in 1840 een vleeschhouwerij, die in 1884 in handen komt van de joodse familie Van Klaveren en tot 1941 blijft bestaan. Jacob van Klaveren is dan eigenaar.

Jacob was de zoon van Benjamin van Klaveren en Elisabeth Soesman. Over zijn jeugd is weinig bekend, maar we kunnen ons een voorstelling maken van een hardwerkend ondernemersgezin. Op zondag 1 augustus 1909 trouwde Jacob

op 29-jarige leeftijd in Heenvliet met Bertha van der Hoek. Bertha was onderwijzeres van beroep. Het werk gaf zij volgens de normen van die tijd direct op. Jacob runde de slagerij van zijn vader, die in 1915 op 64-jarige leeftijd

Jacob (42 jaar) en
zijn zoon Benno
(10 jaar) voor de
slagerij.

Op het bord staat
6 december, het is
1921. Rechts: oma
Elisabeth (76 jaar)

Jacob van Klaveren met een paaskoe

Benno als klein jongetje in uniform

Benno met vrienden op de hoek van de Lopikerstraat en de Varkensmarkt, begin jaren '30.

overleed. Moeder Elisabeth bleef zoals gebruikelijk inwonen bij haar zoon en schoondochter. Zij overleed in 1923.

Op 21 februari 1911, achttien maanden na de bruiloft van Jacob en Bertha, werd hun zoon Benjamin Jacob, roepnaam Benno, geboren. Hij zou hun enig kind blijven, de oogappel van moeder en vader. Als jonge jongen hielp Benno mee in de slagerij van zijn ouders. Er is een foto bewaard van Benno als bakkersknecht op de bezorgfiets. Benno had vriendjes en vriendinnetjes in Schoonhoven en had er ook allerlei familie wonen. Het gezin was niet praktiserend joods, maar lid van de Nederlands Hervormde Kerk.

Jacob en Bertha waren zeer muzikaal: Bertha had als onderwijzeres het zingen goed onder de knie en Jacob speelde viool. Dit zal de muzikale bakermat zijn geweest voor Benno, die piano leerde spelen van zijn vader en later nog veel meer instrumenten kon bespelen.

Benno als bakkersknecht

In 1932 werd Benno uitgeschreven uit het bevolkingsregister in Schoonhoven en ging hij wonen aan de Schiedamsesingel 195b in Rotterdam, waar hij beroeps pianist werd. Vanaf juli 1940 kwamen de eerste bepalingen die de bewegingsvrijheid van joden moest beperken. Vanaf mei 1942 moesten alle joden ouder dan zes jaar een gele zespuntige Davidster met het woord 'jood' zichtbaar op hun kleding dragen. De slagerij van Jacob van Klaveren werd per 15 augustus 1941 geliquideerd, door de verordening van de Rijkscommissaris voor het 'vijandelijk vermogen'. In april 1943 kwam het verbod voor joden om in de provincies te verblijven en werden zij verplicht zich te melden bij Kamp Vught. Voor hun 'eigen veiligheid en voor een beter overzicht' zouden de Nederlandse joden daar bijeenkomen om centraal te wonen. Veel joden zagen in deze onschuldige aankondiging weinig reden tot ongerustheid.

ONDERDUIKEN

Na veel aandrang van buitenaf besloten de Van Klaverens om onder te duiken. Dat deden ze bij

het echtpaar Hoogendonk aan de Oranjestraat (nu Het Klooster) en later bij de familie Intveldt aan de Havenstraat 6. Gerrit Intveld was de laatste molenaar van korenmolen De Hoop, die tegenover Belvédère stond. Het gezin Intveld was groot, waardoor er een gebrek aan eten ontstond. Dit was een reden waarom Jacob en Bertha er niet konden blijven. Eind 1943 verkasten ze naar de familie Bunschoten aan de Voorhaven 16. Vader Bunschoten werkte op de melkfabriek en het regelen van extra eten was voor hem wat gemakkelijker.

Hoewel het onderduikleven vele beperkingen kende, ging het leven redelijk normaal door. Bij de familie Bunschoten verbleven Jacob en Bertha in een achterkamer aan de Lek, waar lange vitrages voor de ramen hingen die altijd dicht moesten blijven. Verder was er een

tussenkamertje waar zij zich in verscholen als er plotseling visite of controle kwam. Die tussenkamer was met een wand afgescheiden van de andere kamers. Heel weinig mensen wisten dat ze bij de familie Bunschoten zaten. Jacob speelde af en toe viool en Bertha zong daarbij. Het gebeurde weleens dat de burens de volgende dag vroegen wie er zo mooi viool speelde. Zoon Jan Bunschoten was - zonder dat zijn familie dat

Benno speelt
accordeon

wist - lid van de Binnenlandse Strijdkrachten. In oktober 1944 moesten Jacob en Bertha halsoverkop weg omdat Jan te horen had gekregen dat er een inval op handen was. Het lukte niet om de Van Klaverens ergens anders onder te brengen. Ten einde raad werd weer een

Benno met
accordeon in een
muziekgroep

Muziekgroep op het strand, Benno (rechts) met klarinet

beroep gedaan op de familie Intveldt. Het was net op tijd, want de dag erna stond de SD voor de deur bij de familie Bunschoten.

PIANIST BENNO

Het echtpaar Van Klaveren bleef tot de bevrijding bij de familie Intveldt. Zoon Benno wilde niet in Schoonhoven onderduiken. Als beroepspianist bleef hij liever in Rotterdam. Benno had lef: hij speelde openlijk in een band en deed zijn ster dan af, maar hij

overleefde de oorlog uiteindelijk niet. Benno werd niet opgepakt, maar is ernstig ziek geworden. Hij overleed op 32-jarige leeftijd op woensdag 29 december 1943 om 19:00 uur aan de Nieuwe Binnenweg 231b. Bij de aangifte werd als doodsoorzaak 'nephritis' genoteerd, een ontsteking aan de nieren. De rechter-commissaris gaf op 2 januari 1944 het lichaam vrij om te kunnen begraven. Waar dat gebeurde, is onbekend. Jacob en Bertha kregen het overlijden van Benno bewust pas na de

Benno speelt piano

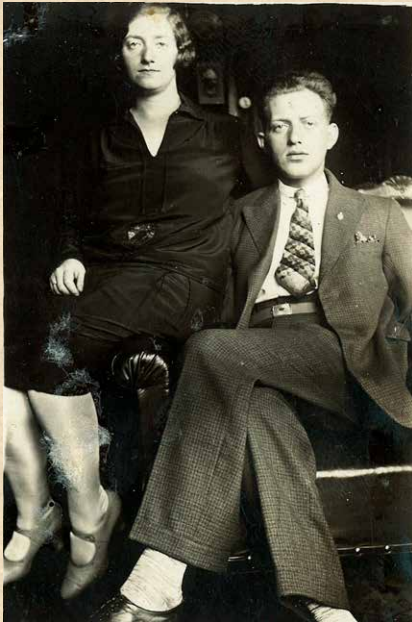
oorlog te horen. Men vond het onverantwoord dit tijdens de oorlog al te vertellen.

Jacob en Bertha overleefden als enige joden in Schoonhoven de Tweede Wereldoorlog. Ze woonden na de oorlog weer boven hun winkel in de Lopikerstraat. Het pand werd verkocht aan de familie

Dooreleyers, die er een snack-bar en hotel begonnen. Zo woonde het echtpaar feitelijk in bij de familie Dooreleyers. Als gevolg van de oorlog en het verlies van zijn zoon, was Jacob na de oorlog niet meer de vrolijke man die hij was. Hij overleed in 1946.

EEN ANDER VERHAAL

Bertha, die door de familie Dooreleyers tante Bertha werd genoemd, bleef tot haar dood in 1964 bij hen wonen. Toen de Dooreleyers het

Jacob van Klaveren en Bertha van der Hoek in vroeger dagen

Bertha Van Klaveren, geleidelijk aan werd 'tante Bertha' een koosnaam

pand in de Lopikerstraat verkochten, verhuisde zij met hen mee naar de Van Berkumstraat.

Janny Nagtegaal-Dooreleyers, dochter van de familie, omschreef haar als een lieve en in eerste instantie wat chique oude vrouw. Ze had haar eigen kring van mensen om zich heen. Bertha vertelde dat zij later een ander verhaal over de dood van Benno had gehoord: hij zou ziek zijn geweest en door het hoesten een gevaar zijn geworden: hij zou daardoor andere onderduikers kunnen verraden. Die zouden hem uit zijn onderduikadres de straat op hebben gegooid, waarna hij overreden zou zijn door een auto met Duitse soldaten.

Bertha werd 89 jaar oud en werd bij haar man begraven op de joodse begraafplaats in Schoonhoven. Zij is de laatste die daar begraven werd.

Het fotoalbum van Bertha bestaat nog. Daarin staan veel foto's van Benno en Jacob. Zelf komt ze er minder vaak in voor. Dit album en haar graf zijn het enig tastbaar bewijs van haar bestaan en dat van haar familie.

Hans Fokker

De familie Dooreleyers met (rechts) 'tante Bertha'

Voor de vele hartelijke bewijzen van medeleven en belangstelling ons betoond bij het overlijden van onze geliefde huisgenote en tante

BERTHA VAN DER HOEK
WED. VAN J. VAN KLAVEREN

betuigen wij U hiermede onze oprechte dank.

G. J. DOORELEYERS
W. DOORELEYERS-KERS
MAGDA, JANNY

Schoonhoven, april 1964
Keurmeestersstraat 16

Het lot van drie joodse vakscholieren

In 1940 was de Rijksvak- en kunstnijverheidsschool voor goud- en zilversmeden en horlogemakers al decennialang een instituut in Schoonhoven. Jonge mensen uit heel Nederland kwamen naar de Zilverstad om hier een opleiding te volgen. Zo ook de joodse jongemannen Jules Bolle, Karel Frankenhuis en Salomon Kan. Vanaf 1 september 1941 moesten de drie jongemannen van overheidswege hun opleidingen aan de openbare vakschool staken. Hoe het is afgelopen met deze jongens leest u in dit artikel.

Jules Bolle in Zwitserland

JULES

Jules Bolle werd op 15 september 1922 geboren in Den Haag als het eerste kind van Nico Bolle en Charlotte Helena Bolle-Gompertz. In 1924 volgde nog een zusje, Johanna Rosa. Vader Nico was van beroep zilverjuwelier en werd in de winkel geholpen door zijn echtgenote. Jules was vernoemd naar zijn grootvader Juda Maurits (roepnaam Jules) Bolle, een bekende joodse musicus. Hij speelde cello

bij onder meer het Residentieorkest en was onderdirecteur van de Koninklijke Zangvereniging. Grootvader Jules was een spil in de joodse gemeenschap van Den Haag.

Op 1 september 1939 begon kleinzoon Jules aan de zilvervakschool, mogelijk om in de voetsporen van zijn vader te treden. Hij woonde als student in Schoonhoven in bij de familie Kaasschieter aan de Spoorstraat 84. Na twee jaar moest Jules zijn opleiding staken. In 1942

Jules en zijn zusje op de pier in Scheveningen, jaren '20

P. Bolle
Avenue Paul 23
Woluwe-St. Pierre
Brussel

Mont Pèlerin 10 October 1944

Lieve vader, moeder en Aniel

Voor het eerst na twee en een half jaar kan ik jullie weer
gezien zijn. De oorlog in België was in 1940 heel vlot afgelopen en hebben jullie
een valse geest gehad na niet in Holland te komen. Toen Brussel in Britse handen viel
felicitante berichten uit met jullie bevrijding. Maar uit België krijgen we niet en
uit Frankrijk horen we slechts geruisgehoors uit lgen op de grensoversteek. Hier waren
we door het dulle leen en op het gezinsdorp wisten ze (voor het eerst) koortsachtig
aan lijsten van dienstplichtigen en vrijwilligers die ze zo gauw mogelijk ergens naar
geallieerd of bevrijkt gebied wilden sturen. Nu, we zitten nog steeds in het Hère jaar
reeds op de wel in het Grand Hotel. Maar overtuigd van de aanpak, maar op
ongecontroleerd door Zwitserland te komen met een valse tour zijn. Een paar jongens hebben
het al geprobeerd, maar volgens de valse struiken die hier de route doen schijnt het nu
nog slecht te gaan. Het nu gaat het prima. Toen waren zijden stunts bij mij vanuit
Engeland via Felicitatis-telefoon. Zover V. (Hora Cicouan en ik) begripen uit mij in
de R.A.E. Verleden week kwam van hen een brief die vijf maanden onderweg is geweest.
Het bleek dat hij zich goed aanvoelde. Ook andere, belangrijke dingen mag hij
natuurlijk niet overbrengen. De engelse censure is nog strenger nu de Duitsers. Vandaag
vertelde me een jongen die uit Olen bij Zürich kwam, hoe de late S.S. troepen, die hier
graag geïnterneerd willen worden door de Zwitserse Montenaar werden uitgespoeld.
In Duits-Zwitserland zijn de mensen veel meer antipaars en veel verantwoordelijker voor de
vluchtelingen als dat ze in de oase kunt zijn. Ze zijn een beetje Duits-Zwitserse kantoor
die hun grenzen voor de mannen gesloten hebben. Indien mogelijk worden ze er van
geïnterneerd. Ze gaan in Holland ook al vastzitten en te keer. Wij hebben hier geen idee
in welke toestand we ons land weer terug zien. Dat moet Arnhem moet ons toegelicht
zijn. Zou dat grote huis in de Hartstraat er nog staan? Blijven jullie voorlopig nog in
de buurt van Ron of Rochester worden of vertrekken jullie weer naar Brussel? Is oom Mau
weer vrij en hoe gaat het met tante Margot en tante Be en tante en tante Schoonen
kunnen jullie nu meer vlog antwoorden, anders hoor ik het wel met de eerste de beste
gelegenheid. Het postverkeer tussen België en Zwitserland zal wel weer gauw hersteld zijn.
Vandaag hoorde we dat er weer treinen lopen tussen Parijs en Marseille en is dat natuurlijk
voor het postverkeer heel belangrijk. Jullie laatste brief was van de 17 Augustus.
Mijn laatste brief, die ik jullie zal even gereconstrueerd terug. De mannen hebben geen
tijd gehad het nog verder door te sturen. Mijn geld komt nog steeds elke maand en koest
ik vooral de laatste tijd ondergoed, handen en sokken. Tot nu toe heb ik nog nooit een
telegram of een brief van Hilpert uit Amerika ontvangen. Waarschijnlijk ben ik een valse
hoofdstad. Wie waren hier geweest nog geld via het Red, zoals jullie uit Engeland? Dat was
de laatste en enige mogelijkheid om het geld te laten overbrengen. Het gezinsdorp
den echter 60% tot 80% van het geld in ter doding van de onkosten. Dat is bij mij
gelukkig niet het geval. Met Amerikaanse geld te laten komen is ook heel moeilijk. Meestal
worden de dollars hier gelokkeerd door de Schweizerische Volkbank of op 'n hollands
dippen en meestal. Het meeste is het soms mogelijk enkele franken van Gase bank los
te krijgen. Aanken en andere maanden artikelen en boeken bij hun onderpost worden. Zeite
m'n fototoestel willen ze hebben, maar geef ik ze de kans niet. Voortgeleden maakte ik
nog toneelopnamen van het stuk waarin ik meespeelde. Misschien schreef ik je er al over.
Het meeste "de kant het toch niet meenemen" en is het een goedkoop toneelstuk. Ik
vind er in op alle nachten. De speelden het twee avonden in de Dursaal van Vanden
voor 700 Nederlanders. De hoofdrol had Jan Pauline. Vader hart hem waarschijnlijk wel
van het Hofstadtoncel. Het is best mogelijk dat ze het binnenkort in Zürich opvoeren.
* dat is nu ook stopgezet.

Met dit artikel herdenken we Jules Bolle, Karel Frankenhuis en Salomon Kan, scholieren van de Vakschool in Schoonhoven.

Jules wilde naar Engeland om zich bij de geallieerde strijdkrachten aan te sluiten. Het lukte om via België verder naar Zwitserland te reizen, waar hij terecht kwam in een opvangplek voor vluchtelingen in Mont Pèlerin. Daar begon het lange wachten op een gelegenheid om naar Engeland te kunnen gaan. Uit bewaard gebleven correspondentie met zijn ouders, blijkt dat het eind 1944 eindelijk zover was: Jules schreef dat neef Hugo enkele weken

Foto van het gezin Bolle in de tuin van hun huis aan de Stevinstraat in Scheveningen, 1940. Van links naar rechts: vader Nico Bolle, zus Johanna Bolle, Jules Bolle en moeder Charlotte Bolle-Gompertz

(Fragment van een) brief vanuit Zwitserland van Jules Bolle aan zijn ondergedoken familie in Brussel, 1944

verliet hij Schoonhoven. Jules reisde illegaal naar Brussel, waar zijn ouders en zusje al naartoe waren gevlucht. Ze verbleven bij Maurits Bolle, oftewel 'oom Mau', de broer van Jules' vader. Oom Mau woonde al sinds de jaren 1930 in Brussel en was actief geweest met het helpen van joodse vluchtelingen uit Duitsland. In de oorlog maakte hij deel uit van een groot verzetsnetwerk dat joden hielp aan onderduik-adressen, valse identiteitsbewijzen en geld.

eerder was vertrokken en dat hijzelf driftig bezig was met het verzamelen van spullen voor de reis naar Engeland. Over Jules' daadwerkelijke reis en zijn tijd in Engeland is niets bekend, maar zeker is dat hij vanuit Engeland weer naar Nederland kwam. Net als hijzelf overleefden zijn ouders en zusje de oorlog, en ook oom Mau en andere familieleden. Maar niet alle leden van de familie Bolle waren gespaard gebleven. Onder meer grootvader Jules Bolle en andere Haagse familieleden werden vermoord in Auschwitz.

Jules trouwde in 1951 met Anneke Wulff en overleed na een gelukkig huwelijk van 43 jaar in 1994 in Rijswijk. Hij liet geen kinderen na.

No. 15.....

De burgemeester der gemeente Schoonhoven
verklaart ontvangen te hebben van Frankenhuis, Karel

de som van een gulden

wegens leges, verschuldigd voor de uitreiking van een aanmeldingsbewijs ~~(van)~~ ingevolge de verordening 6/1941 betreffende den aanmeldingsplicht van personen van geheel of gedeeltelijk joodschen bloede.

Schoonhoven 17 Februari 1941
De burgemeester voornoemd,
M. Wulff

Zegge f 1.00

18862
VLCB

Afschrift van betaalde leges voor het zich aanmelden als Joodse inwoner bij de gemeente Schoonhoven, 1941 (Bron: Streekarchief Midden Holland, Archief van de Gemeente Schoonhoven)

KAREL

De wieg van Karel Frankenhuis stond in Enschede, waar hij op 12 december 1922 werd geboren als eerste zoon van Alfred Frankenhuis en Estella Schaap. In 1927 volgde nog een zusje, Jetta. De familie Frankenhuis was al generaties actief als katoenfabrikant. Het is dus niet verwonderlijk dat de familie in Enschede woonde: deze stad was in de negentiende en begin twintigste eeuw het centrum van de Nederlandse textielproductie. De politieke ontwikkelingen in Duitsland, met de opkomst van Hitler en het systematisch uitsluiten en vervolgen van de joden, waren vanuit Enschede van dichtbij te volgen. Omdat Alfred zich bewust was van de oorlogsdreiging, besloot hij in de jaren 1930 om met zijn gezin uit te wijken naar Den Haag. Hij vond het een prettig idee om bij een eventuele aanval achter Hollandse Waterlinie te zitten. Vanuit de Hofstad zette hij zijn bedrijf op afstand voort.

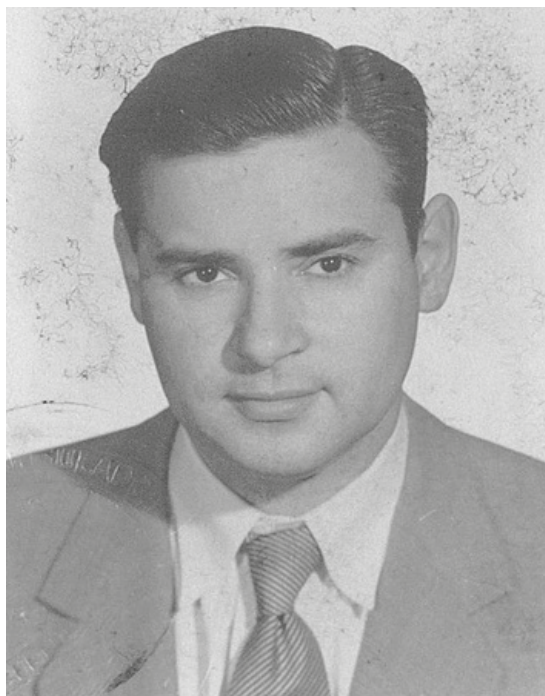
Karel koos in 1939 voor een opleiding aan de zilvervakschool in Schoonhoven. Misschien omdat er via zijn moeders familie Schaap wel een connectie was met het zilvervak, maar Karel leek daar niet heel geschikt voor te zijn. Sterker nog: Karel had twee linkerhanden en kon alle hulp van de docenten gebruiken om tijdens zijn opleiding iets acceptabels te produceren. In de familie zijn nog een aantal werkstukken van hem bewaard, zoals een pillendoosje, enkele dasspelden en ringen. Karel woonde tijdens zijn studietijd in bij de familie Slager aan de Koestraat 73. Joseph Slager was veearts en was

als enige volbloed jood in het gezin gedwongen om in de oorlog een jodenster te dragen. In 1942 werden zowel Joseph als Karel met onbekende bestemming uitgeschreven uit het Schoonhovense bevolkingsregister.

In werkelijkheid waren Joseph en Karel ondergedoken bij de familie Nieuwpoort in Stolwijk, een kennis van Joseph. Deze familie woonde aan de Tentweg in een voormalig fabriekspand. Als onderduiker had Karel nauwelijks bewegingsvrijheid. Het was voornamelijk wachten en boeken lezen. Bij gevaar verborg hij zich in het rookkanaal onder het huis, een smerige ruimte vol pek en teer. Zijn

Aankondiging van het huwelijk van Karel Frankenhuis en Ellen Deen in het Nieuw Israëlitisch Weekblad

Karel Frankenhuis

familie hield zich ondertussen schuil in Den Haag.

Na de oorlog werd Karel herenigd met zijn familie. Hij ging werken in het familiebedrijf als salesman en kwam in deze hoedanigheid veel in het buitenland. In 1952 trouwde hij met Ellen Deen, een joodse die ondergedoken had gezeten in Hilversum. Zij had de oorlog ternauwernood overleefd en veel familieleden verloren. Het stel kreeg drie zonen en woonde een tijd op verschillende plekken in het buitenland: New York, Los Angeles en Sao Paulo. Het buitenlandse avontuur begon in eerste instantie op aandringen van vader Alfred, die nog niet zeker was van de

veiligheid in Europa. In 1961 keerde het gezin terug in Nederland. Karel nam een klein bedrijf in ijzerwaren over en voltooide hiermee zijn werkzame leven. Hij overleed in 1993 in de Verenigde Staten.

SALOMON

Salomon Kan (roepnaam Sal) ten slotte was de enige student van de drie die zijn opleiding aan de vakschool zou voltooien en het juweliersvak zou uitoefenen. Hij werd geboren op 1 november 1925 in Haarlem als zoon van Isidor Kan en Hester Kan-Drilmsma. Zij hadden een bekende en goedlopende juwelierszaak aan de Barteljorisstraat en vestigingen in Amsterdam en Den Haag. Vader Kan wist het bedrijf goed in de

Juwelierswinkel van Isidor Kan aan de Barteljorisstraat in Haarlem, ca. 1925-1935. Boven de ramen staat naast Haarlem ook Aruba vermeld.

Foto: Noord-Hollands Archief

VRIDAG 9 MAART 1934 H.A.A.

HODLOGES

500 Kluisjes voor 14.50
 2000 Wakkers voor 20 st.
 1000 Hodloges voor 70 st.
 2000 Zilver-Polshouders voor 80 st.
 1000 Trouw- en Verloofingsringen
 voor 14 st. voor 14.40
 enz. enz.

Snelverkoop

MOET IN KORTEN
 TIJD VERKOCHT
 'TWORDT' WEDLOOP

dat wie het slaget er hij is,
 heeft de **BESTE KEUZE!**

J. Kan Haarlem
 GOUDE - ZILVER - UURWERKEN
 BARTELJORISSTR. 2
 WAT **KAN**
KAN
KAN
KAN ALLEEN!

St. Nicolaas weet 't

**KAN vergoedt alles bij
 VERLIES - DIEF-
 STAL - BRAND enz.**

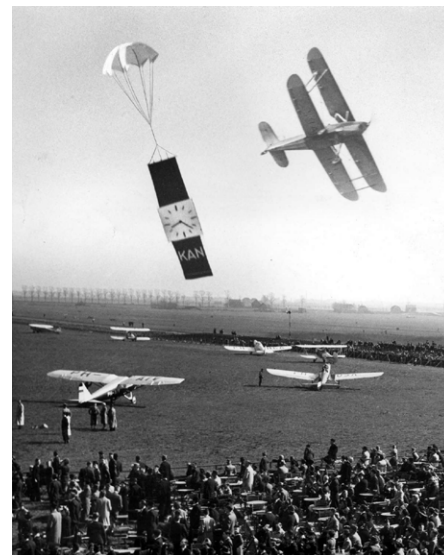
Het oude en meest vertrouwde adres voor
**DIAMANT, GOUD,
 ZILVER, UURWERKEN**

I. KAN

JUWELIER - HAARLEM
 Barteljorisstraat 2, h. Krocht
 t. o. „Hema”
 Wat **KAN** kan,
 kan **KAN** alleen.

markt te zetten met de klinkende slogan 'Wat Kan kan, kan Kan alleen'. Sal had nog een zusje genaamd Roosje, roepnaam Ro.

Op 1 september 1940 begon Sal aan de vakschool, een jaar na Jules Bolle en Karel

Luchtreclame: een groot model horloge daalt per parachute omlaag. Vliegveld Ypenburg, Rijswijk, 1939. Fotocollectie 'Het Leven', Spaarnestad Collectie, Nationaal Archief Den Haag.

K Rijksvak- en Kunstnijverheidsschool te Schoonhoven.

Naam v. d. leerling: *Salomon Kan*

Geboorte: *1 september 1915 te Haarlem*

Studievak: *Goudsmid*

Vooropleiding: *—*

Toegelaten: *1 september 1940*

School verlaten: *1 september 1941* met
zonder Eindgetuigschrift.

Tegenwoordige werkkring: {

Naam v. d. Vader: *S. Kan*

Adres v. d. Vader: *Frankenhuysen 2, Haarlem*

Opmerkingen: *Sept 1940 terug in 12 jan.*

Frankenhuis. Hij woonde in Schoonhoven in bij de familie Van Klaveren aan de Lopikerstraat. Ook voor hem hield de opleiding in september 1941 op, waarna hij terugkeerde naar zijn ouders in Haarlem. Van Sal's leven tijdens de oorlogsjaren is niet veel bekend. Het gezin dook vermoedelijk onder in Amsterdam en wist de oorlog te overleven. Maar aan beide kanten was de dood van veel familieleden te betreuren. Zijn vader Isidor, een broer, zus en nichtje werden omgebracht. Ook Hesters ouders, broers en zus, ooms, tantes, nichten en neven werden vermoord. Ze was als enige van haar ouderlijke gezin over.

Na de oorlog pakte Sal zijn leven in volle vaart op. Hij keerde in 1946 terug naar Schoonhoven, waar hij in het tweede jaar van de vakschool instroomde. Twee jaar later behaalde hij zijn diploma, verloofde hij zich met de joodse Ingrid de Levie en een jaar later volgde het huwelijk. Het stel vertrok op 9 september 1949 naar Aruba. Hier had de familie Kan waarschijnlijk al enige connecties. Sal en Ingrid vestigden zich in Oranjestad, waar in 1950 een zoon werd

geboren. In 1953 trokken ook Sals ouders naar Aruba om de firma Kan daar voort te zetten. Het ging het familiebedrijf voor de wind: in 1970 waren er maar liefst negen zaken van juwelier Kan te vinden, verspreid over Aruba, Curaçao, Bonaire en Sint-Maarten. Sal richtte met een partner in 1976 op Curaçao 'Kan NV' op, die zich volgens de krant bezighield met de *import en export, de groot- en kleinhandel in juwelen, edelgesteenten, sieraden, gouden en zilveren vergulde of verzilverde voorwerpen, uurwerken, kunstvoorwerpen, optische artikelen en instrumenten, porselein, kristal en huishoudelijke artikelen enz.* De NV had een aandelenkapitaal van één ton in guldens.

Sals huwelijk met Ingrid hield geen stand. Hij hertrouwde in 1959 met Vera Voorhoeve. Zij kregen samen nog drie kinderen. In 1988 verkocht Sal zijn goedlopende zaken en keerde hij terug naar Nederland. Sal overleed op 6 januari 2000 in Antwerpen en werd begraven op Aruba.

Cristel Stolk, met oorspronkelijk onderzoek door Esther Helsinger en Cecile Malingé; Met dank aan: Nicole Bootsma en Victor Frankenhuizen.

ONDER GROTE belangstelling heeft mevrouw Hester Kan-Drilmsa haar tachtigste verjaardag gevierd. Mevrouw Kan is ondanks haar hoge leeftijd nog steeds dagelijks actief in het Kan-bedrijf, waar op de Antillen — met 14 zaken — 150 mensen werkzaam zijn. Zij geniet vooral ook hoog aanzien — niet alleen bij het personeel — vanwege haar hartelijkheid en vooral grote menselijkheid. Dit bleek donderdagavond nog eens duidelijk toen het voltallige personeel en een groep vrienden in het Aruba Caribbeanhotel — tijdens een goed verzorgde cocktail-party — gelukwensen kwamen aanbieden. Op de foto mevrouw Kan met haar zoon Sal en echtgenote en kleindochter Marion, en de heer Hans Janssen, directeur Oduber & Kan.

Inscrijving van Salomon Kan op de vakschool in Schoonhoven

Artikel in de krant Amigoe over de 80e verjaardag van Hester Drilmsa-Kan

De overval op de Schoonhovensche Courant

Lange Weistraat,
elektrische
rotatiedrukpers
van drukkerij Van
Nooten waarop
Schoonhovensche
Courant gedrukt
wordt, ca. 1935.
Foto: SAMH, 0440.
85883

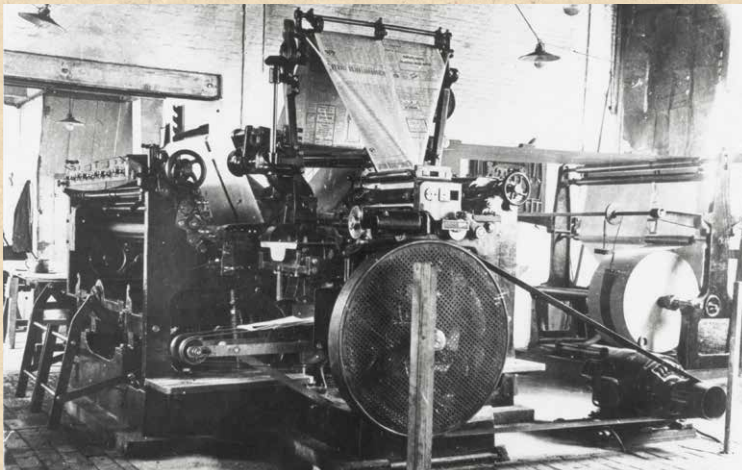
De Schoonhovense Courant, ruim 150 jaar een begrip in de verre omtrek, werd in 1944 zelf onderdeel van het nieuws. De redactie aan de Haven 25 werd overvallen door een verzetsgroep, waarna enkele redacteuren door de Duitsers werden vastgezet. Doel van de verzetsgroep was de krant te dwingen een verzetskrant te drukken.

DE KRANT

De Schoonhovensche Courant was ruim 150 jaar een begrip in de Krimpenerwaard, de Alblasser-

waard en de Lopikerwaard. De krant werd gelezen van IJsselstein tot Krimpen aan de IJssel en van Gouda tot Gorinchem. In de jaren '60 van de vorige eeuw bereikte de krant zijn grootste oplage van 15.000 exemplaren en telden de redactie, administratie, zetterij en drukkerij samen ruim 50 personeelsleden. Tot 1980, toen het doek viel, leverde de krant een belangrijke bijdrage aan de landelijke en regionale nieuwsvoorziening.

Na de bezetting door de Duitsers in 1940 werd de persvrijheid steeds verder ingeperkt en besloten meerdere kranten ondergronds en illegaal verder te gaan. In deze moeilijke tijd bleef de Schoonhovensche Courant legaal verschijnen om zo de trouwe lezersschare te kunnen blijven voorzien van (regionaal) nieuws.

Het kantoor van de krant was gevestigd aan Haven 25. Hier bevonden zich de redactie en de administratie. Door nieuwe technieken en grotere machines was er in de loop van de tijd behoefte ontstaan aan meer ruimte voor de drukkerij en de zetterij. Die werd gevonden achter de Haven in Lange Weistraat 21. Dit was de situatie op 14 April 1944, de dag waarop om 9.00 uur zes gewapende mannen op de stoep stonden bij Haven 25. Wie waren deze mannen?

KNOKPLOEG

De gewapende mannen waren lid van de knokploeg Veenendaal, onderdeel van verzetsgroep *De Arenden van de Gelderse Vallei* onder leiding van Dirk van der Voort. Deze Dirk van de Voort, oud 39 jaar, was voor de oorlog al politiek actief en overtuigd communist. Genoeg reden voor de SD om hem al in oktober 1940 te arresteren, vast te houden en te ondervragen.

Na zijn vrijlating moest hij onderduiken en omdat Dirk gedreven was en goed leiding kon geven, ontstond er al snel een groep om hem heen. Als knokploeg pleegden ze overvallen op distributiekantoren en transporten, hielpen onderduikers aan adressen en voedselbonnen en verspreidden illegale lectuur en kranten zoals *De Waarheid*. Levensgevaarlijk werk, met als gevolg dat Van de Voort in oktober 1943 opnieuw werd gearresteerd. Hij belandde in de Koepelgevangenis in Arnhem en werd vandaar doorgestuurd naar Kamp Vught, waaruit hij in februari 1944 met hulp van zijn vrienden wist te ontsnappen. Alle ontberingen weerhielden hem

er niet van om het illegale werk weer op te pakken.

Omdat de illegale pers steeds meer onder druk kwam te staan werd het lastig om kranten en artikelen gedrukt te krijgen. Bovendien was er een groot gebrek aan papier en inkt. Dirk van der Voort had bedacht om maar eens een legale drukkerij te overvallen en het personeel te dwingen zijn getypte artikelen te zetten en te plaatsen. Vanuit zijn perspectief werkten deze drukkerijen voor de vijand. De knokploeg was eerst van plan om de Arbeiderspers in Arnhem te overvallen, maar deze operatie werd te gevaarlijk bevonden. Een van de leden van de knokploeg was de zoon van een predikant die in Willege Langerak had gestaan. Deze jongen stelde voor Schoonhoven te kiezen, met een drukkerij van een regionale krant met een oplage van toen 12.000 exemplaren.

DE OVERVAL

Op 12 april vertrok een groep van zes gewapende mannen vanuit Veenendaal op de fiets naar Culemborg. Van daaruit reisden ze verder met de Lekboot naar Krimpen aan de Lek, waar ze op een schuiladres overnachtten. De volgende dag gebruikten ze om de artikelen te typen die ze in de krant geplaatst wilden hebben. De titels luiden: 'Waar blijft de Invasie?', 'Landwacht', 'Herdenking van de aanval van Duitsland 10 mei 1940'. Verder waren er enkele gedichten bij uit

Dirk van der Voort

Foto: <https://verborgeninvelp.nl>

het Geuzenliedboek en uit De Waarheid het artikel 'De dag der vergelding'.

Het pand van Drukkerij van Nooten in 1967 (Gerard Dukker, RCE)

Op 14 april, vroeg in de morgen, ging de groep op de fiets richting Schoonhoven. Samen met nog een van de leden stapte Dirk van de Voort het kantoor van de drukkerij aan de Haven binnen en vroeg de directeur te spreken. Omdat directeur Kerremans op zakenreis was, kreeg de hoofdredacteur te horen waarvoor de mannen kwamen en dat stuitte uiteraard meteen op allerlei bezwaren. En passant werd de mannen verteld dat de drukkerij en de zetterij gevestigd waren in een ander pand aan de achterzijde van de Haven. Grote schrik, hier was geen rekening mee gehouden. Hoe bewaak je met zes man twee panden en hoe houd je het personeel onder controle? Na overleg met de andere groepsleden werd besloten om toch door te zetten.

Samen met de redacteur liepen twee leden voor verkenning naar de drukkerij waar 14 man personeel aan het werk was. De zettters en de drukkers vertrouwden de plannen niet. Ze vreesden voor een valstrik van de Gestapo. Onder dwang van een wapen wisten de verzetsstrijders het personeel over te halen om mee te werken. Op kantoor werd verteld dat er perscontrole was. De SD hield regelmatig steekproeven bij drukkerijen voor het opsporen van illegale activiteiten ten bate van de ondergrondse pers.

DE SPANNING LOOPT OP

De ochtend verstreek en het liep tegen lunchtijd. Het probleem was dat de meeste personeelsleden gewend waren om thuis te eten. Wie kon bellen, liet weten niet naar huis te komen omdat

er perscontrole was. Een van de verzetsmensen ging samen met een zetter langs bij de huizen van het personeel dat geen telefoon had. Dit liep goed af en zo kwamen ze terug met een tas vol brood dat verdeeld werd onder het personeel. Naarmate de tijd vorderde liep de spanning op. Hoe houd je zo'n actie geheim?

Intussen was het zetsel klaar en de krant werd afgedrukt. De lopers die de krant in Schoonhoven rondbrachten, moesten met een smoes aan de praat gehouden worden. Zij konden niet als eersten de krant bezorgen, want dan was het voor de verzetsgroep onmogelijk om nog weg te komen zodra de inhoud bekend werd. De spanning liep nog verder op toen bleek dat de enige bestelauto die werd gebruikt voor de verspreiding in de regio niet wilde starten. De groep was ten einde raad, tot nota bene een NSB'er te hulp schoot; hij had gehoord dat de heren van de perscontrole een probleem hadden. Met zijn hulp werd de auto gestart en konden de kranten worden ingeladen en verspreid. Toen ook de kranten voor de post-abonnees bij het postkantoor lagen, werd het voor de verzetsstrijders hoog tijd om Schoonhoven te verlaten.

DE GEVOLGEN

Voordat zij op de fiets stapten, werden de telefoonlijnen doorgesneden en het personeel van de drukkerij werd opgesloten. Met de fietstassen vol kranten verdween de groep via Vreeswijk richting Veenendaal. De Duitsers waren furieus en het succes van deze actie

Lange Weistraat, personeel van drukkerij van Nooten ter gelegenheid van 100-jarig bestaan Schoonhovensche Courant, 1932. Fotograaf: T.W. van Houten Collectie SAMH, inv. nr 0440. 85713

leidde in Schoonhoven tot represailles: er kwam een strengere avondklok en vijf personeelsleden werden gearresteerd, waaronder de twee zonen van directeur Kerremans. Deze twee zonen werden wekenlang vastgehouden in Rotterdam en kwamen pas vrij nadat duidelijk werd dat dit alles gebeurd was onder dwang, met bedreiging van vuurwapens.

Niet alleen in Schoonhoven werd nog lang nagepraat, ook Radio Oranje in Londen deed verslag van deze heldhaftige en succesvolle overval. Op een legale pers een verzetskrant laten drukken en verspreiden was een unicum.

Joke Kornet

Joke Kornet
gebruikte
artikelen van
Max Kerremans

Verplicht driemaal per week (Tijdschrift Dinsdag en Vrijdag) ...

ik in kant, in buidelen van de Heer ...

in Buischijfjes

BEWAAR! ...

IRIN in huis!

FFEN OF DUSTRIE

inbutillieseren tegen de handelaar ...

de diploma landbouw ...

die kapot zijn

Groenen schoenboven

EN-RIEUWEN

MAKEN

adden enz.

inboven

DE HAAG

schrijvers

ROTERDAM

OT - PAAS 26.16.49

Waarom terugtrekken.

Nu ook op de Krim. De Volkskrant bericht ten aanzien van de besluiten van de strategie in het zuiden van de Krim ...

De Eerste Maatregelen. De Corr. Dienst meldt uit Moskou dat de Sovjet-voorzitter ...

RECHTSZAKEN. CLAUDIENSIE VERBAANDE. De rechter heeft besloten ...

DEER VERORDEELD. De rechtbank te Rotterdam heeft den 27-jarigen Ivo van ...

HAAGSCH GERECHTSHOF. Uitpraak in zaken van de Haagse rechtbank ...

DEER VERORDEELD. De rechtbank te Rotterdam heeft den 27-jarigen Ivo van ...

DEER VERORDEELD. De rechtbank te Rotterdam heeft den 27-jarigen Ivo van ...

DEER VERORDEELD. De rechtbank te Rotterdam heeft den 27-jarigen Ivo van ...

DEER VERORDEELD. De rechtbank te Rotterdam heeft den 27-jarigen Ivo van ...

DEER VERORDEELD. De rechtbank te Rotterdam heeft den 27-jarigen Ivo van ...

DEER VERORDEELD. De rechtbank te Rotterdam heeft den 27-jarigen Ivo van ...

DEER VERORDEELD. De rechtbank te Rotterdam heeft den 27-jarigen Ivo van ...

DEER VERORDEELD. De rechtbank te Rotterdam heeft den 27-jarigen Ivo van ...

DEER VERORDEELD. De rechtbank te Rotterdam heeft den 27-jarigen Ivo van ...

DEER VERORDEELD. De rechtbank te Rotterdam heeft den 27-jarigen Ivo van ...

DEER VERORDEELD. De rechtbank te Rotterdam heeft den 27-jarigen Ivo van ...

DEER VERORDEELD. De rechtbank te Rotterdam heeft den 27-jarigen Ivo van ...

BOVENOP DEN HAAG.

Uitgave: S. W. N. VAN NOOTEN, SCHOONHOVEN. Telefon 207

17 300 menschen bedolven. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG.

17 300 menschen bedolven. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

BOVENOP DEN HAAG. Op 11 April even voor 15 uur hebben een aantal ...

ADVERTENTIES

1-23 mm / 1.80 elke m. meer / 0.08. Advertenties tusschen de tekst twee en halve maal de prijs.

Distributiebuizen

UITERLIJK VITAMINE-C-TABLETTEN. De eerste distributiebuizen ...

Toelichting op de bonnenlijst.

Voor het tijdvak van 16 tot en met 30 April 1949 ...

MEDEDELINGEN

Plaatselijke Distributiebuizen. NIEUWPOORT 26.

KERK EN SCHOOL.

NED. HERV. KERK. Bedankt voor Zultichem de 4 van Breda ...

SPORTNIEUWS.

NEDERLANDSCH VOETBALBOND. (Tribune) Alkmaar: Herenged. MSV 1918 - 0. (Kampioenschap) Herenged. MSV 1918 - 0.

OM DE N.Y.B.-BEKER. Programma voor Zondag 16 April. District II: D.C.S.-O.V.D. - G.S.D. - G.S.D. - G.S.D.

NED. VOETBALBOND - AFD. BORDRECHT. Zaterdag 12 April. District II: D.C.S.-O.V.D. - G.S.D. - G.S.D. - G.S.D.

RIJSPOED - I.A.S.W. - V.V.G.B. - P.E.L.I.KAN. Zaterdag 12 April. District II: D.C.S.-O.V.D. - G.S.D. - G.S.D. - G.S.D.

OM DE N.Y.B.-BEKER. Programma voor Zondag 16 April. District II: D.C.S.-O.V.D. - G.S.D. - G.S.D. - G.S.D.

NEDERL. VOETBALBOND - AFD. GOUDA. Kampioenschap voor de Afd. Nieuwkerk - I. District II: D.C.S.-O.V.D. - G.S.D. - G.S.D. - G.S.D.

SPORT IN DIETSCHELAND. Genien het grote aantal Nederlanders ...

WAT OP DE BONNEN VERKRIJGBAAR IS

Table with columns: ARTIKEL EN BONNEN, HOEVEELHEID, GELDIG. Lists various goods and their corresponding coupon values.

Een Joodse huisarts

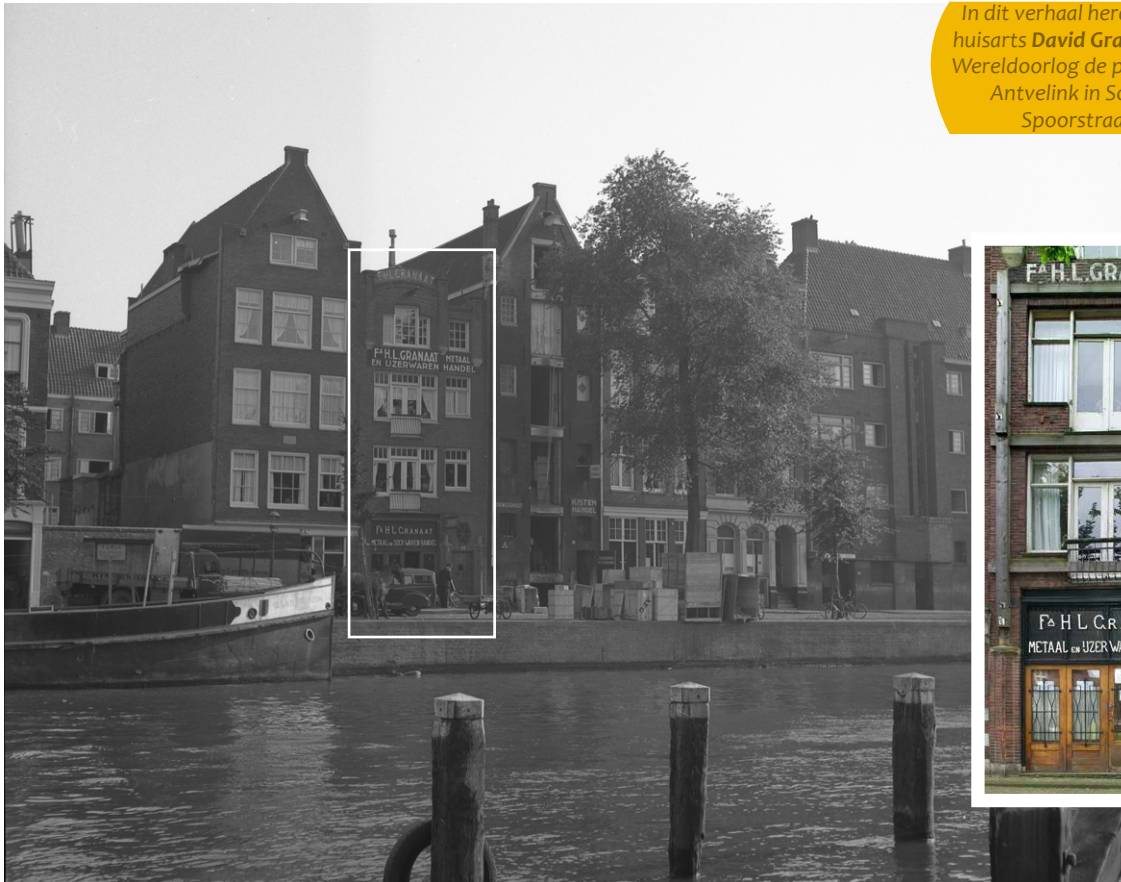
Een joodse arts die in de Tweede Wereldoorlog een huisartsenpraktijk in Schoonhoven runde? Het is bijna te mooi om waar te zijn. Toch is het gebeurd. De joodse arts David Granaat heeft in de laatste jaren van de oorlog waargenomen voor de zieke huisarts Johannes Gerhard Antvelink. Hij deed dit pal onder de ogen van de Duitsers, die in garnizoensstad Schoonhoven gelegerd waren. En alsof dat al niet bijzonder genoeg is, nam hij ook nog eens samen met zijn vrouw een joods kind als onderduiker op.

*Spoorstraat 24,
de woning van
de dokter, geheel
rechts op de foto*

David Louis (Dé) Granaat werd op 14 maart 1914 geboren in Amsterdam als zoon van Louis

Granaat en Sipora Vigevano. Beide ouders waren joods. David had nog een broer Herman,

In dit verhaal herdenken we de Joodse huisarts **David Granaat** die in de Tweede Wereldoorlog de praktijk van dokter J.G. Antvelink in Schoonhoven op de Spoorstraat 24 waarnam.

in 1916 geboren en in 1945 ongehuwd gestorven. Herman is in de oorlogsjaren ondergedoken geweest. Over hem is verder niets bekend. Moeder Sipora overleed al in 1935.

De grootvader van David, Hijman Levie Granaat, richtte in 1880 de firma H.L Granaat Metaal en IJzerwaren Handel op. Davids' vader Louis en zijn broer Samuel namen in 1911 de zaak over. In 1941 moest het joodse bedrijf op

last van de Duitse bezetter overgedragen worden aan een zogenoemde *Verwalter*, een bewindvoerder. Samuel Granaat overleefde de oorlog niet. Hij werd in 1943 vermoord in Sobibor, samen met zijn vrouw en drie dochters. Louis, die wel overleefde, bouwde na de oorlog de zaak weer op. Hiervoor liet hij eerst het koper en messing opduiken dat zijn broer en hij vlak voor de inval door de Duitsers in het water

De firma
H.L. Granaat
IJzerhandel
Oudeschans 11-15
te Amsterdam in
1955 (inzet
situatie 2007)
Foto: Martin
Alberts, Archief
Amsterdam

van de Oude Schans in Amsterdam hadden laten zakken. In 1952 verkocht hij de zaak, maar de firmanaam H.L. Granaat is gebleven.

GEMENGD GEHUWD

Terug naar David, die in de jaren '30 medicijnen was gaan studeren aan de Universiteit van Amsterdam. Hij behaalde zijn artsexamen op 2 oktober 1940. Eerder dat jaar, op 8 februari, was hij getrouwd met de niet-joodse Aleida Anna ten Doesscot. Samen betrokken zij een woning in de Valeriusstraat in Amsterdam. Begin 1941 sloot David zich aan bij de praktijk van de joodse arts Israel Bloch aan de Kloveniersburgwal 117. Als huisarts met een gemengd-gehuwde status bleef Granaat gedurende de eerste

Voor de vele bewijzen van deelneming, ontvangen bij het overlijden van mijn geliefden Man en Pleegvader **CORNELIS NICOLAAS SCHEEPMAKER**, betuigen wij onzen hartelijken dank, alsmede aan DR. VAN INGEN (assistent van DR. ANTVELINK) en DR. J. GROESBEEK, voor de zorgvolle behandeling.
WED. M. SCHEEPMAKER—
VAN DER HAM.
K. G. DEN OUDSTEN.
Schoonhoven, Augustus 1944.

Huisarts J.G. Antvelink, ca. 1980

Zelfportret van David Granaat

Deze advertentie uit augustus 1944 bewijst het bestaan van assistent David Granaat (alias José van Ingen) in Schoonhoven, ten tijde van de oorlog

oorlogsjaren beschikbaar voor zijn joodse patiënten.

In 1943 verslechterde de situatie echter aanzienlijk voor David Granaat. Voor zover ze niet waren gedeporteerd naar de vernietigingskampen, waren zijn familieleden ondergedoken. Ditzelfde gold voor zijn joodse patiënten. Het was hem inmiddels verboden niet-joodse patiënten te behandelen. Bovendien was het uitstel van deportatie slechts tijdelijk, *'bis auf weiteres'*. David besloot naar elders uit te wijken. Hij solliciteerde als 'José van Ingen' naar

Gemengd gehuwd

Gemengd gehuwde Joden in Nederland hadden tijdens de Tweede Wereldoorlog een complexe en vaak veranderlijke positie. Hoewel ze in eerste instantie werden ontzien, waren ze niet veilig en werden ze uiteindelijk onderworpen aan vervolging, deportatie of gedwongen sterilisatie. Het idee dat gemengd gehuwden in de oorlog 'niets mee zouden hebben gemaakt' klopt dus niet met de werkelijkheid. In Nederland waren de gemengd-gehuwde joden er zelfs slechter aan toe dan in Duitsland, totdat vanuit Berlijn het consigne kwam dat men hier niet op de zaken moest vooruitlopen. Gemengd-gehuwde mannen werden in groten getale opgeroepen voor Arbeitseinsatz in Nederlandse werkkampen.

Van april tot september 1944 waren ca. 300 gemengd-gehuwde joodse mannen tewerkgesteld in een kamp in het dorpje 't Zand, in de kop van Noord-Holland. Voor zover bekend hebben alle mannen die in dit kamp hebben gewerkt, de oorlog overleefd. De werkomstandigheden waren daar niet slecht. De kampbewoners konden vrij bezoek ontvangen. Ook mochten zij met eigen instrumenten een orkestje vormen en voor publiek uit de omgeving optreden.

de functie van waarnemer voor een aan tuberculose lijdende huisarts in Schoonhoven. Dit was dokter Johannes Gerhard Antvelink.

Dokter Antvelink was apotheekhoudend huisarts in Schoonhoven sinds 1937. Hij was één van de drie huisartsen die in Schoonhoven werkzaam waren. Het was overigens niet de eerste keer in zijn leven dat Antvelink met de ziekte tbc te maken kreeg. Ook zijn studie moest hij enkele jaren onderbreken wegens een kuur in een sanatorium. Na zijn studie werd hij zelf gedurende een jaar geneesheer in een sanatorium.

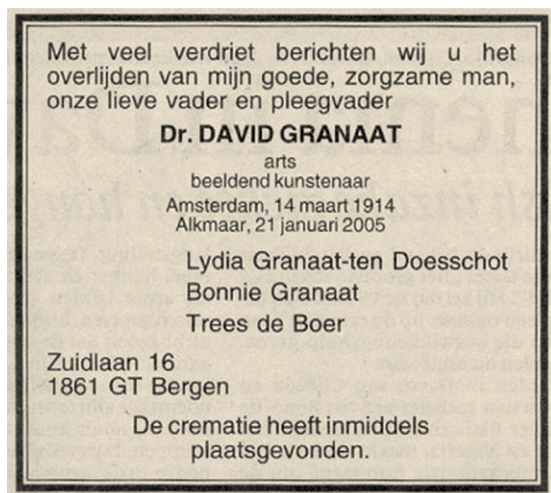
'SPAANSE' GROOTVADER

David Granaat kreeg het voor elkaar om als dokter Van Ingen een volledige praktijk te

voeren. Hij verzoon een verhaal dat zijn donkere uiterlijk te verklaren was uit een Spaanse grootvader. Samen met zijn niet-joodse echtgenote nam hij een joods kind als onderduiker op.

Na de Tweede Wereldoorlog vestigde David zich weer in Amsterdam als arts. In 1952 werd daar zijn dochter Bonnie geboren. In hetzelfde jaar promoveerde hij op een fysiologisch onderzoek.

Naast zijn medische loopbaan werd David steeds meer actief op het kunstzinnige vlak. Hij volgde schilderles aan de Amsterdamse Vrije Academie De Leeuwenburg en vestigde zich in Bergen, een bekend kunstenaarsdorp. Hij exposeerde zijn kunst in binnen- en buitenland. David was ervan overtuigd dat kunst een belangrijke rol in het genezingsproces van

patiënten kon spelen. . Daarom verrijkte hij de muren van het ziekenhuis met kunstwerken. In 1974 richtte hij samen met twee andere kunstenaars de stichting Ziekenhuis-kunstprogramma (ZKP) op om dit gedachtengoed verder te verbreiden.

David Granaat overleed op 21 januari 2005 op 90-jarige leeftijd in Alkmaar. De overlijdensadvertentie vermeldt ook de naam van het joodse onderduikkind Trees de Boer. Na de oorlog bleken haar ouders te zijn gedood en bleef zij als pleegkind in het gezin.

Ad de Vaal

Artsenprotest

Vanaf mei 1941 mochten joodse artsen geen niet-joodse patiënten meer behandelen. Enkele weken later eisten de Duitsers samenwerking van alle Nederlandse artsen, wat leidde tot massaal verzet. De artsen verenigden zich in september 1941 in het Medisch Contact. Op 19 december 1941 kondigden de Duitsers echter de nationaal-socialistische Artsenkamer af, met een verplicht lidmaatschap. Aansluitend ondertekenden 4261 van de 6621 Nederlandse artsen een protestbrief aan rijkscommissaris Seyss Inquart.

De Nederlandse artsen beantwoordden de toenemende druk van de Artsenkamer door op 24 maart 1943 afstand te doen van hun bevoegdheden: zij plakten hun naambordjes af en haalden de titel 'arts' op hun recept-briefjes door. Op 23 juni 1943 schreven de artsen opnieuw een protestbrief aan rijkscommissaris Seyss-Inquart. Vervolgens gaf Seyss-Inquart opdracht om de 1700 ondertekenaars van deze brief te arresteren. Velen doken onder; ongeveer 360 artsen werden daadwerkelijk gearresteerd. Zij kwamen op 26 juni en 13 augustus 1943 terecht in Kamp Amersfoort. Hieronder bevonden zich twee van de drie artsen uit Schoonhoven: dokter Antvelink en dokter Barten. Ze werden volledig onderworpen aan het kampregime en moesten dwangarbeid verrichten. Na het tekenen van een zogenaamde excuusbrief en met de verplichting tot betaling van een boete van 50 gulden, werden ze vrijgelaten. Niet lang hierna werd dokter Antvelink ziek en moest zich laten vervangen. Pas na de oorlog kon hij zijn werk hervatten. Hij overleed in 1987.

David Granaat (links) schudt de hand van een onbekende tijdens een congres over kunst in het Slotervaart-ziekenhuis in Amsterdam. In het midden kunstenaars Jan Budding en David Hendrik Christiaan Kouwenaar
Fotograaf onbekend / Collectie Regionaal Archief Alkmaar / RAA-PMB-003475

Gedenkkaart met de portretten van de achttien gefusilleerde leden van de Utrechtse verzetsgroep de Oranje Vrijbuiters, waaronder Johannes Holswilder.

Een strijdbare Schoonhovenaar

Op 29 februari 1944 werden in de duinen van de Waalsdorpervlakte achttien verzetsmensen van de Utrechtse verzetsgroep de Oranje Vrijbuiters geëxecuteerd. Een van hen was de in Schoonhoven wonende makelaar Johannes (Hans) Holswilder. Deze kleurrijke en geëngageerde Schoonhovenaar stapte in de dertiger jaren over van de vooruitstrevende Vrijzinnig Democratische Bond naar de pro-Duitse Nationaal Socialistische Beweging (NSB), maar koos uiteindelijk voor het verzet.

Johannes Holswilder werd op zondag 16 februari 1902 geboren in Schoonhoven als zoon van winkelierster Elisabeth Suur. Zijn vader Johannes Holswilder sr. zou hij nooit leren kennen, want die was een half jaar voor zijn geboorte overleden. Johannes groeide voorspoedig op bij zijn moeder aan de Oude Haven oostzijde 33 en doorliep de M.U.L.O. Hij kon en mocht doorleren, iets wat in die tijd niet vanzelfsprekend was.

In 1925 trouwde de 23-jarige Johannes met de 21-jarige Magcheltje de Ruiter. Johannes werkte als klerk in de notarispraktijk van Barend Jan Teyinck. Het jonge stel betrok een gemeentelijke huurwoning aan de Olivier van Noortstraat. Nog geen jaar na het huwelijk werd dochtertje Andriena (Annie) geboren. In deze tijd werd Johannes ook politiek actief: hij stond voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1927 op de kandidatenlijst van de Vrijzinnig Democratische Bond (VDB). Zijn leermeester was de in Schoonhoven geliefde Jan Kortland.

In 1929 maakte Johannes met zijn compagnon Blokland de overstap naar het makelaarsvak. Dit behelsde ook verzekeringen, adviezen, taxaties, hypotheekverstrekking en rechtskundig advies. De compagnons vertegenwoordigden onder meer de Landbouwbank in Utrecht en gingen ook de boer op: elke donderdag waren ze te spreken in cafés in Lekkerkerk, Krimpen aan de Lek en Krimpen aan den IJssel. Tijdens deze bijeenkomsten zag Johannes de problemen van de zieltogende boerenstand. De beurskrach van 1929 en buitenlandse importbeperkingen

Met dit artikel herdenken we Johannes Holswilder, woonachtig aan de Havenstraatse Wal 2J in Schoonhoven.

Johannes
Holswilder

raakten de keuterboeren in de Krimpenerwaard hard. Alleen de crisispachtwet bood nog enig soelaas. In een advertentie van juni 1932 bood Johannes kosteloos zijn hulp aan bij het opmaken en indienen van verzoekschriften hiervoor.

STEUN VOOR DE KWETSBAREN

Johannes kwam op voor de kwetsbare burger en was niet bang zijn mening te geven. In een ingezonden brief in de Schoonhovensche Courant in 1932 trok hij van leer tegen de Schoonhovense politie, die volgens hem de gewoonte had proces-verbalen zonder lezing door de verdachte te laten ondertekenen. Ook gingen hij en zijn buurman Abraham Muilwijk een langdurig conflict aan met de gemeente over de betaling voor een radioantenne aan hun huis. Ze wonnen uiteindelijk de zaak.

De crisis in de jaren 30 zorgde voor veel economische, politieke en sociale onrust. Als reactie hierop werden veel nieuwe politieke partijen opgericht. Voor de Tweede Kamerverkiezingen van 1933 registreerden zich niet minder dan 54 partijen. De kort daarvoor opgerichte Nationaal Socialistische Beweging was daar nog niet bij, maar was wel in opkomst. Het ledental groeide vanaf 1933 explosief. Ook Johannes maakte in 1934 een overstap naar de NSB, net zoals zijn buurman en VDB-lid Muilwijk. Door het overlijden van Jan Kortland in 1934 en het ontbreken van opvolging verdween de VDB uit de Schoonhovense gemeenteraad.

GEWELD EN EEN SCHOT

In februari 1934 leidde Johannes een bijeenkomst van de Schoonhovense NSB-groep in café

De Zwaan (foto hier onderaan de bladzijde) aan de Uitweg. De zaal was vol en hoewel de vergadering grotendeels rustig verliep, trok een lokale inwoner, in het verslag aangeduid met 'A.B.', met zijn interrupties de aandacht. Toen de Schoonhovenaren na afloop hun gehuurde auto uit een schuur tegenover het café wilden halen, werden zij opgewacht door een groep mannen die hen bekogelde met allerlei voorwerpen. De NSB'ers vluchtten terug het café in. Een tweede poging om te vertrekken leidde opnieuw tot geweld. Veldwachter Kool loste een waarschuwingsschot, dat echter twee omstanders trof: een 15-jarige jongen en zijn moeder. De menigte dacht dat een NSB'er had geschoten en bestormde de schuur. Johannes werd zwaar mishandeld; hij liep hoofdwonden, blauwe plekken en een kneuzing aan zijn schouderblad op. Andere groepsleden raakten eveneens gewond. De Schoonhovenaren werden op hun eigen verzoek gefouilleerd en bleken ongewapend. De gehavende groep werd met de autobus naar Schoonhoven teruggebracht. Op 9 april 1934 werden drie verdachten – waaronder A.B. – veroordeeld tot zes maanden gevangenisstraf wegens openlijke geweldpleging in vereniging; vier anderen werden vrijgesproken. De aanval op de Schoonhovense groep was landelijk nieuws.

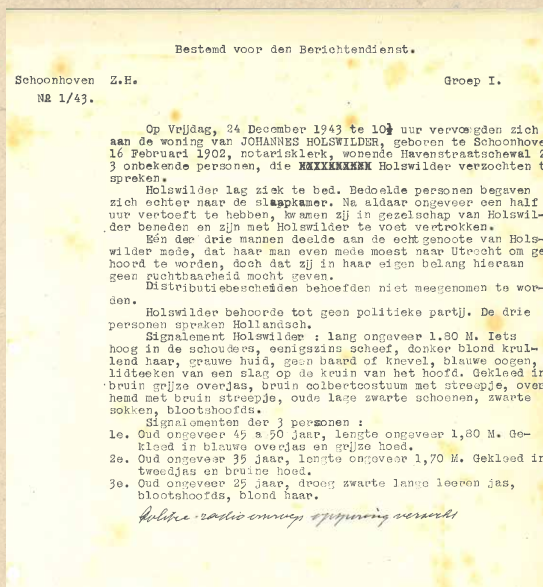
Johannes liet zich door de gebeurtenissen niet ontmoedigen. In maart 1934 organiseerde hij een grote NSB-vergadering in De Groote Boer in Lekkerkerk. Hij sprak na de pauze over het nationaalsocialistisch gedachtegoed en de

corporatieve staat naar Italiaans, fascistisch model. In mei volgde een bijeenkomst in het Nutsgebouw in Schoonhoven, met als spreker dominee Gerrit van Duijl, bekend om zijn felle toespraken. Een vrouwelijke bezoeker stuurde een kritische ingezonden brief naar de Schoonhovensche Courant, waarop Johannes scherp reageerde. Hij beschuldigde haar van oppervlakkigheid en nodigde haar uit voor een nadere toelichting, en ondertekende met 'Propagandaleider N.S.B., Kring Gouda'. In oktober 1934 speelde Johannes opnieuw een zichtbare rol toen NSB-leider Anton Mussert in Gouda sprak. Hij leidde de avond in en kondigde Mussert aan. De toespraak, waarin Mussert fel uithaalde naar de democratie, werd bijgewoond door honderden belangstellenden.

UIT DE NSB

De laatste keer dat Johannes publiekelijk met de NSB in verband werd gebracht, was in 1935. Volgens historicus C. Keuken stapte hij daarna uit de partij omdat de NSB weigerde de schade aan de huurauto van de vechtpartij aan de Uitweg te vergoeden. In de jaren hierna lezen we in de krant vooral over Johannes' zaken en activiteiten in het verenigingsleven. Hij bemoeide zich met het Schoonhovens Ziekenfonds en zette zich in voor Vereniging Oranje Boven, de EHBO Vereniging, het Groene Kruis, het Waterschap Noord Zevender, de Buurtvereniging Havenstraatse Wal en IJscub Kunst en Vermaak.

In 1940 trad hij op als raadsman voor een Schoonhovense melkhandelaar die zonder

vergunning zijn melk had uitgevent. Hij leek niet meer politiek actief.

Maar in de oorlogszomer van '43 was Johannes instructeur van de plaatselijke afdeling van de Nederlandse Vereniging voor Luchtbescherming. Voor mensen binnen het verzet was het lidmaatschap van een Luchtbeschermingsdienst uiterst aantrekkelijk, omdat zij daardoor ondanks de avondklok 's nachts over straat konden. We kunnen niet achterhalen wanneer, maar zeker is dat Johannes zich op een gegeven moment aansloot bij de Utrechtse verzetsgroep de Oranje Vrijbuiters. Naar zijn beweegredenen voor deze opvallende ommezwaai is het gissen. Het lijkt er op dat Johannes' gevoel voor rechtvaardigheid hierbij belangrijk is.

Monument voor
de verzetsgroep
de Oranje
Vrijbuiters op de
Gemeentelijke
begraafplaats
Tolsteeg in
Utrecht.

DE ORANJE VRIJBUITERS

De verzetsgroep de Oranje Vrijbuiters, opgericht door Klaas Postma, Niek van den Donkelaar en Frits Meulenkamp, maakte deel uit van de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers (LO), het grootste landelijke netwerk voor onderduikzorg. De belangrijkste uitvalsbasis van de Oranje Vrijbuiters bevond zich in een woonhuis aan de Nieuwegracht 151 in Utrecht, dat fungeerde als hoofdkwartier voor coördinatie, opvang en ondersteuning van

onderduikers. Vanuit dit pand organiseerden zij hun activiteiten, waaronder het regelen van onderduikadressen, distributie van bonkaarten en het onderhouden van contacten binnen het bredere verzetsnetwerk.

Er is niet veel bekend over de rol van Johannes binnen de groep. Aangenomen wordt dat hij als contactpersoon fungeerde tussen de verzetsgroep en verzetsorganisaties in de Lopiker-, Krimpener- en Alblasserwaard. De uiterst geheime informatie werd verstuurd in enveloppen van notaris Barend Jan Teyinck. Johannes' 18-jarige dochter Annie bezorgde ook post, maar zij wist niets van de levensgevaarlijke inhoud van haar brieven. Johannes werd in verband gebracht met de overval op het distributiekantoor in Schoonhoven in 1944. Het verhaal ging dat hij de knokploeg, ruim voor zijn arrestatie, voorzag van een plattegrond van het gebouw.

VALSTRIK

In augustus 1943 viel het doek voor de Oranje Vrijbuiters, toen een bezoek aan een mogelijke geldschietter een valstrik bleek. Tijdens de verhoren sloeg één van de opgepakte mannen door, waarna het huis aan de Nieuwegracht werd ontdekt en alle betrokkenen stuk voor stuk werden opgepakt. Tijdens één van de vele verhoren die volgden, werd de naam van Johannes Holswilder genoemd.

Op 24 december 1943 werd aangebeld bij het huis van Johannes aan de Havenstraatse Wal 2J. Magcheltje deed open. Zij vertelde later

'Er werd 's morgens ongeveer 10.30 uur gebeld. Ik opende de deur en voor mij stond een onbekend manspersoon die verklaarde van Utrecht te komen en mijn man wilde spreken. Ik vertelde dat mijn man ziek was, te bed lag, doch 's middags naar de dokter zou gaan en dan dus op zou wezen. Daarop antwoordde de onbekende dat hij dan in de middag terug zou komen. Hij ging weg doch nog geen kwartier later werd er weer gebeld. Mijn schoonmoeder deed open, werd opzij gegooid en tegelijkertijd renden drie personen naar boven, naar de slaapkamer waar mijn man lag. Daarbij was ook de eerste persoon. Mijn man is meegenomen naar Scheveningen zonder dat ik wist wat er met hem ging gebeuren of waar hij van beschuldigd werd. Vanuit de nieuwsbladen ben ik aan de weet gekomen dat mijn man ter dood gebracht was.'

Op 28 februari 1944 werden twintig leden van de Oranje Vrijbuiters door het Polizeistandgericht ter dood veroordeeld. Het vonnis werd de dag erna uitgevoerd. De terdoodveroordeelden mochten geen afscheidsbrief schrijven en kregen geen geestelijke bijstand. Twee leden kregen op het laatste moment gratie, maar moesten toekijken hoe de achttien anderen gefusilleerd werden op de Waalsdopervlakte. De doden werden ter plekke begraven in een veldgraf. Na de oorlog werden de verzetsstrijders herbegraven op de Utrechtse begraafplaats Tolsteeg.

Johannes Holswilder was een sociaal betrokken, eigenzinnige en politiek geëngageerde man. Zijn levensverhaal is dat van een strijdbare man in een tijd van werkloosheid, armoede, politieke onrust en oorlog. Een verhaal dat weer verrassend actueel is.

Otto-Ooms

Eerst in Maart 1946 werden de "achttien doden" in een massagraf gevonden.

Een uitgebreidere versie van dit artikel is te downloaden van de site van de HVS.

Kleine monumenten, grote boodschap

Uit de kunst

Stolpersteine voor de familie Schenk-van Brink liggen voor hun huis aan de Albrecht Beijling-gracht.

De Stolpersteine (struikelstenen, als je het letterlijk vertaalt uit het Duits) zijn kleine, koperen gedenkplaatjes die in de stoep worden geplaatst voor huizen waar slachtoffers van het naziregime gewoond hebben. Het project Stolpersteine werd in 1992 bedacht door de Duitse kunstenaar Gunter Demnig als een decentraal monument voor individuele slachtoffers van de Holocaust.

Elke steen draagt een handgeëtste tekst met de naam, geboortedatum, deportatiedatum en sterfdatum van een slachtoffer. Inmiddels liggen er meer dan 100.000 Stolpersteine in ruim 30 landen, waaronder Nederland. Ze nodigen voorbijgangers uit om even stil te staan, te lezen en te herinneren. De stenen zijn niet alleen een eerbetoon, maar ook een krachtige herinnering aan de gevolgen van haat en discriminatie.

Een mens is pas vergeten als zijn naam vergeten is, zegt Demnig. De Stolpersteine zorgen – ook in Schoonhoven – ervoor dat hun namen blijven voortleven.

Peter van der Zwaal

Stolpersteine voor de broers Morisco liggen op de Dam

